

İDARENİN SEBEP OLDUĞU NEGATİF YÜKÜMLÜLÜK BOYUTUYLA YAŞAM HAKKI İHLALLERİ ÜZERİNE BİREYSEL BAŞVURU KARARLARI IŞIĞINDA BİRTAKIM DEĞERLENDİRMELER (*)

Some Evaluations on Violations of the Right to Life with Negative Obligations Caused by the Administration in the Light of Individual Application Decisions

 Burcu ERDİNÇ TAVİL (**)

ÖZET

İdare, Devlet ve diğer kamu tüzel kişileri, tüm kamu hizmetlerini idari işlem ve eylemler aracılığıyla gerçekleştirir. İdari işlem ve eylemler, idarenin faaliyetini yerine getirirken kullandığı araçlardır. Türkiye Cumhuriyeti Devleti, Anayasasına göre bir hukuk devleti olduğundan idari işlem ve eylemlerinin hukuka uygun olması gerekir. Hatta idari işlemler, hukuka uygunluk karinesinden yararlanırlar. İdarenin idari işlemleri ve eylemleri nedeniyle kişilerin yaşam haklarının ihlal edildiği iddialarıyla bazı hukuki uyuşmazlıklar Anayasa Mahkemesinin bireysel başvuru kararlarına konu olmuştur. Bireysel başvuru, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde, AİHS'nin tarafı olduğumuz ek protokollerinde ve Anayasamızda yer alan temel hak ve özgürlüklerin

* Araştırma makalesi.
(Research Article).

Bu çalışma intihal programında kontrol edilmiş ve hakem denetiminden geçmiştir.
(This article has been checked for plagiarism and peer reviewed).

Gönderim Tarihi (Submitted): 21.06.2025. Kabul Tarihi (Accepted): 16.07.2025.

** Dr. Öğretim Üyesi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi İdare Hukuku Anabilim Dalı. Bu çalışma 24 Mayıs 2025'te V. Uluslararası Necmettin Erbakan Üniversitesi Hukuk Kongresi'nde sunulan "İdarenin Faaliyet Araçları ile Sebep Olduğu Yaşam Hakkı İhlalleri Üzerine Türk Anayasa Mahkemesi'nin Bireysel Başvuru Kararları Işığında Bir Değerlendirme" başlıklı tebliğin genişletilmesiyle oluşturulmuştur.

 0000-0002-1044-0531.

kamu otoriteleri tarafından ihlal edilmeleri halinde, diğer tüm idari ve yargısal başvuru yolları tüketildikten sonra kişilerin gidebileceği bir başvuru yoludur. Bu başvuru yolu, temel hak ve özgürlüklerin korunmasının ulusal hukukumuzda yer alan son adımıdır. 2012 yılından beri hukuk sistemimizde yer alan önemli bir hak arama yoludur. Yaşam hakkı, AİHS ve Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nda yer alan temel hak ve özgürlüklerin öncelikli olanıdır. Dolayısıyla yaşam hakkı bireysel başvuruya konu temel hak ve özgürlüklerden biridir. Yaşam hakkı açısından devletin hem pozitif hem de negatif yükümlülüğü söz konusudur. Devletin negatif yükümlülüğü yaşam hakkına dokunmamayı (öldürmemeyi) ifade eder. Pozitif yükümlülüğü ise iki farklı anlam taşımaktadır: Yaşam hakkını koruma yükümlülüğü ve soruşturma yükümlülüğü. Anayasa Mahkemesinin bireysel başvuru kararları incelendiğinde, farklı kamu hizmeti alanlarıyla ilişkili olarak kişilerin yaşam haklarının ihlal edilebildiği görülmektedir: Sağlık (tıbbi müdahaleler), güvenlik (terör eylemleri), adalet (ceza infaz kurumlarında koruyamama) gibi. İdarenin kolluk faaliyetleri kapsamında sebep olduğu hukuka aykırı işlem ve eylemleriyle kişilerin yaşam haklarının ihlal edildiği örnekler de azımsanmayacak çoğunluktadır. Örneğin güvenlik güçlerinin ölümcül güç kullanması, bireysel başvuru kararlarında öne çıkan ihlal sebeplerinden biri olarak yer almaktadır. Güvenlik güçlerinin ölümcül güç kullanması, devletin öldürmeme yükümlülüğü bakımından değerlendirilmesi gereken bir müdahale iddiasıdır.

Anahtar Kelimeler: Yaşam Hakkı, Hukuk Devleti, İdare, İdari Faaliyet, Güvenlik Güçlerinin Ölümcül Güç Kullanması.

ABSTRACT

The administration -the State and the other public legal entities- realises all public services through administrative acts and actions. Administrative acts and actions are the instruments used by the administration to fulfil its activities. Because the Republic of Türkiye is a state of law according to its Constitution, its administrative acts and actions must comply with the law. Even administrative acts benefit from the presumption of legal compliance. Some legal disputes due to violation of the right to life arising from administrative acts and actions of the administration have been the subject of individual application decisions of the Constitutional Court. The individual application is a remedy available to individuals after exhausting all other administrative and judicial remedies in the event of violations by public authorities of fundamental rights and freedoms guaranteed by the European Convention on Human Rights, the additional protocols to the ECHR to which we are a party and our

Constitution. This remedy is the last step in our national law for the protection of fundamental rights and freedoms. Since 2012, it is an important remedy in our legal system. The right to life is one of the fundamental rights and freedoms enshrined in the ECHR and Constitution of the Republic of Türkiye. Therefore, the right to life is one of the fundamental rights and freedoms subject to individual application. The state has both positive and negative obligations in terms of the right to life. The negative obligation of the State has the meaning for not touch the right to life (not killing). The positive obligation has two different meanings: The obligation to protect the right to life and the obligation to investigate. When the individual application decisions of the Constitutional Court are analysed, it is seen that the right to life of persons may be violated in relation to different areas of public services: Health (medical interventions), security (terrorist attacks), justice (non-protection in penal institutions). There are also many instances where the right to life of persons has been violated by the unlawful acts and actions of the administration within the scope of law enforcement activities. For example, the use of lethal force by security personnel is one of the most prominent reasons for violation in individual application decisions. The use of lethal force by security forces is an intervention claim that must be assessed in terms of the state's obligation not killing.

Key Words: The Right to Life, Rule of Law, Administration, Administrative Activity, Use of Lethal Force by Security Forces.

GİRİŞ

Bireysel başvuru kararları idare hukuku alanında oldukça önemlidir. Bunun sebebi, idare hukukunun temel hak ve özgürlükler alanındaki aktif rolüdür. Tarihsel süreçte hukuk devletinin ortaya çıkmasıyla gündeme gelen ve yeni bir hukuk dalı olarak tanımlanan idare hukuku¹, temel hak ve özgürlüklerin tanınması ve korunması bakımından vazgeçilmezdir. İdare hukuku idarenin, yani Devlet ve diğer kamu tüzel kişilerinin, sahip oldukları kamu gücünü hukuka uygun biçimde kullanmasının sınırlarını çizen ve keyfi kamu gücü kullanımını engelleyen bir hukuk dalıdır. Bu yönüyle temel hak ve özgürlüklerin kamu gücü karşısında korunmasının olmazsa olmazıdır.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne bireysel başvuru mekanizması, temel hak ve özgürlüklerin ihlaline karşı öngörülmuş en etkili korumadır. Ancak devletler ulusal

¹ Bahtiyar Akyılmaz, Murat Sezginer ve Cemil Kaya, *Türk İdare Hukuku* (18. Bası, Seçkin Yayınları 2024) 37 vd.

hukuk düzenlerinde bireysel başvuru ya da anayasa şikâyeti olarak düzenledikleri başvuru yollarıyla, bu uluslararası koruma mekanizmasına gerek kalmadan temel hak ve özgürlüklerin ihlaline karşı etkili bir iç hukuk mekanizması öngörmek istemektedirler. Devletlerin temel hak ve özgürlüklerin korumasına ilişkin düzenlemeler aracılığıyla gerçekleştirmek istedikleri amaç hukuku korumaktır. Tarihsel açıdan bakıldığında bu düzenlemelerle devletler, mülk devlet ve polis devlet aşamalarından sonra varılan hukuk devleti ilkesini² gerçekleştirmeye ve korumaya hizmet etmektedirler. Ulusal koruma mekanizmasıyla amacı genişleyen devletler, sadece temel hak ve özgürlükleri değil, tüm bu hakların oluşturduğu hukuk düzenini korumaktadır³. Buradan çıkarılması gereken sonuç şudur: Bireysel başvuru yolunun öngörülmesinin Anayasal düzeni koruma amacıyla sıkı bağlantısı vardır.

Bireysel başvuru yolu, 12 Eylül 2010 tarihli referandum sonucu gerçekleşen Anayasa değişiklikleri ile hukuk sistemimize dâhil olmuş bir başvuru yoludur. Anayasa Mahkemesi'nin görevlerini düzenleyen 148. maddeye, bireysel başvuruları karara bağlamak görevi eklenerek mahkemenin görev alanı temel hak ve özgürlükler lehine genişletilmiştir. İlgili maddenin ilk fıkrasında mahkemenin bireysel başvuruları karara bağlayacağı düzenlenmektedir. Maddenin üçüncü fıkrasında kimlerin hangi konularda ve hangi koşullarda başvuruda bulunabileceği düzenlenmektedir. Dördüncü fıkrasında, bireysel başvuru yolunun bir kanun yolu olmadığını ortaya koyan bir düzenlemeye yer almakta; kanun yolunda gözetilmesi gereken hususlarda inceleme yapılamayacağı belirtilmektedir⁴. Beşinci fıkrasında ise, bireysel başvuruya ilişkin usul ve esasların kanunla düzenleneceği ifade edilmektedir. İlgili anayasa hükmü doğrultusunda 6216 sayılı "Anayasa Mahkemesi'nin Kuruluş ve Esasları Hakkında Kanun"⁵ 30 Mart 2011 tarihinde yürürlüğe girmiş ve Kanununun 46 ila 51. maddelerinde bireysel başvuru yolunun uygulama esasları belirlenmiştir.

² Hukuk devletine ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. Akyılmaz, Sezginer ve Kaya, *İdare* (n 1) 109 vd.

³ Bireysel başvuru yolunun en kapsamlı örneklerinden olan Almanya'da anayasa şikâyetinin gördüğü işlevler bu kapsamda belirlenmiştir. Anayasa şikâyetinin sübjektif hakları ve objektif hukuku koruma biçiminde ikili işlev içerdiği kabul edilmiştir. Bkz. Tolga Şirin, *Türkiye'de Anayasa Şikâyeti (Bireysel Başvuru)* (On İki Levha Yayıncılık 2013) 66 vd.

⁴ "Bireysel başvuru, hükmün kesinleşmesini engelleyici veya ilk-ikinci-üst derecedeki yargılamayı devam ettirici bir etkisi olmadığı için "kanun yolu" değildir. Bireysel başvuruda Anayasa Mahkemesi, sadece Anayasa'da düzenlenen temel hak ve hürriyetlerden birinin ihlal edildiği iddiasına odaklanarak temyiz ve istinafta gözetilen diğer hukuka aykırılık halleriyle ilgilenmez." Bahtiyar Akyılmaz, Murat Sezginer ve Cemil Kaya, *Türk İdari Yargılama Hukuku* (10. Bası, Seçkin Yayınları 2024) 839.

⁵ Bundan sonra "Kanun" olarak anılacaktır.

Söz konusu 148. maddenin 3. fıkrasında, Anayasada güvence altına alınmış temel hak ve özgürlüklerden, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin kapsamında olanların başvuruya konu olacağı düzenlenmiştir. 6216 sayılı Anayasa Mahkemesi'nin Kuruluşu ve Yargılama Esasları Hakkında Kanununun 45. maddesinde ise; herkesin, Anayasada güvence altına alınmış temel hak ve özgürlüklerinden herhangi birinin kamu gücü tarafından, ihlal edildiği iddiasıyla ve kanunda öngörülmuş idari ve yargısal başvuru yollarının tamamının bireysel başvuru yapılmadan önce tüketilmiş olması kaydıyla Anayasa Mahkemesine başvurabileceği hükmü yer almaktadır⁶. Haklardan bir kısmı Sözleşme metninde yer almakta iken bir kısmı ise taraf olduğumuz ek protokollerde yer almaktadır. Anayasamızda tek bir maddede güvence altına alınan bazı hak ve özgürlükler, Sözleşmede ayrı ayrı maddelerde güvence altına alınmıştır. Örneğin, Sözleşmenin "yaşam hakkını" koruma altına alan 2. maddesi ile "işkence yasağını" koruma altına alan 3. maddesi, Anayasamızın 17. maddesinde "Kişinin dokunulmazlığı, maddi ve manevi varlığı" olarak bir arada koruma altına alınmıştır.

Anayasa hükmü gereği, bireysel başvuruya konu olabilecek temel hak ve özgürlükler hem Anayasanın hem de Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin koruması altında olan temel hak ve özgürlüklerdir. Sözleşmede koruma altına alınan haklar, ancak devletlerin iç hukuk yollarının tüketilmesinin ardından Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM)⁷ nezdinde dava konusu edilebilirler⁸. Anayasa Mahkemesi (AYM)⁹ nezdinde bireysel başvuru yolu tüketilmeden AİHM'ye gidilmesi mümkün değildir. Bu doğrultuda, bireysel başvuru, iç hukukta tüketilmesi gereken nihai hak arama yoludur.

İlgili Anayasa hükmünün 2. fıkrasında bireysel başvuru yoluna herkesin başvurabileceği belirtilmektedir. Hükümde yer alan "herkes" ibaresi, Türkiye

⁶ Vatandaş olmayanlar bakımından, Anayasanın herkes açısından güvenceye aldığı temel hak ve özgürlükler ile yabancılar bakımından güvenceye aldığı temel hak ve özgürlükler bireysel başvurunun kapsamındadır. Örneğin, Sözleşmeye Ek 4 ve 7 No'lu protokollerle yabancıların sınır dışı edilmelerine ilişkin güvenceler düzenlenmiştir ve bu güvence Anayasamızın 16. maddesiyle örtüşmektedir. Bu nedenle bu haklara ilişkin kamu gücü tarafından bir ihlal gerçekleşmesi halinde bireysel başvuru yoluna gidilebilecektir.

⁷ Çalışmada kullanılan tüm AİHM kararları, <https://www.echr.coe.int> adresinden alınmıştır.

⁸ "Bununla birlikte önerilen iç hukuk yolu, yerleşik içtihatlarla göre makul bir başarı olasılığı içermiyorsa, başvuru sahibinin bu hukuk yoluna başvurmamış olması, başvurusunun kabulü için bir engel teşkil etmez. Kimi durumlarda ise, bazı özel koşullar kişilerin iç hukuk yollarını tüketmek yükümlülüğünden kurtarabilir." Atilla Nalbant, 'Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Hukuku ve Anayasal Bireysel Başvuru' in Ahmet Taşkın (ed), *AİHM ve Türkiye-II* (Türkiye Adalet Akademisi Yayınları 2010) 226 vd.

⁹ Çalışmada kullanılan tüm AYM kararları, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr> adresinden alınmıştır.

Cumhuriyeti vatandaşları ve yabancıları kapsamakta olup, ülkede yaşayanlar bakımından herhangi bir ayırım gözetilmemektedir. Kanunun "Bireysel Başvuru Hakkına Sahip Olanlar" başlıklı 46. maddesi 3. fıkrasında bu konuda açık bir hükme yer vermiştir. Hükme göre, yalnızca Türk vatandaşlarına tanınan haklarla ilgili yabancılar bireysel başvuru yapamayacaklardır¹⁰. Anayasada ve Sözleşmede güvence altına alınmış hak ve özgürlükler, yabancıların da yararlandığı hak ve özgürlüklerdir. Ek protokollerle Sözleşmenin kapsamına alınan temel haklar bakımından ise, serbest seçim hakkı dışında yer alan haklar ayırım yapılmadan herkese tanınmıştır.

Bireysel başvuru¹¹, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve tarafı olduğumuz eki protokollerde ve Anayasamızda yer alan temel hak ve özgürlüklerin kamu otoriteleri (yasama, yürütme ve yargı organları) tarafından ihlal edilmeleri halinde, diğer tüm idari ve yargısal başvuru yolları¹² tüketildikten sonra (olağanüstü kanun yolları hariç) kişilerin gidebilecekleri bir başvuru yoludur¹³. Bu başvuru, Anayasa tarafından güvence altına alınmış temel hak ve özgürlüklerin ulusal hukuk sistemi içerisinde korunmasının sağlanması amacıyla kişiler tarafından gidilebilecek nihai hak arama yoludur. 1982 Anayasası'nın Cumhuriyetin niteliklerini düzenleyen 2. maddesinde yer alan "insan haklarına saygılı hukuk devleti" ilkesini gerçekleştirmeye yönelik bir güvence mekanizmasıdır¹⁴.

Bireysel başvuru, kişi haklarının ihlali halinde bunların telafisi için öngörölmüş ve anayasa yargısı alanındaki tek mahkeme olan Anayasa Mahkemesi tarafından

¹⁰ Örneğin, seçme ve seçilme hakkı yabancılar tanınmamış bir hak olduğundan, Anayasa 67. maddesinde hakkın öznesi olarak "vatandaşlardan" bahsedilmektedir.

¹¹ En kapsamlı örnekleri Almanya ve İspanya'da bulunan bireysel başvuru yolu, birçok Avrupa ve Latin Amerika ülkesinde mevcuttur. Almanya örneğine ilişkin bkz. Zafer Gören, 'Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuru', *Prof. Dr. M. Şakir Berki'ye Armağan*, (1996) 5(1-2) Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 299-340; Latin Amerika ve İspanya örneklerine ilişkin bkz. Sibel Inceoğlu, *Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuru Türkiye ve Latin Modelleri* (On İki Levha Yayınları 2017) 18 vd.

¹² "...kanunun 45. maddesinin 2. fıkrasında, Anayasadaki "olağan kanun yolları" ifadesinin, "idari ve yargısal başvuru yolları" olarak genişletilmesi anayasaya aykırılık teşkil etmektedir." Göztepe'nin eleştirisi için bkz. Ece Göztepe, *Türkiye'de Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuru Yolu (Anayasa Şikâyeti): Beklentiler ve Riskler* (SETA Yayınları 2012) 25 vd.

¹³ Bireysel başvuruyu diğer hak arama yollarından ayıran başlıca niteliklerine ilişkin anlatım için bkz. Akyılmaz, Sezginer ve Kaya, *İdari Yargılama* (n 4) 839 vd.

¹⁴ Bireysel başvuruya ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. Fazıl Sağlam ve Korkut Kanadoğlu, *Anayasa Yargısı Ders Notları* (On İki Levha Yayınları 2024) 85 vd.; Ece Göztepe, 'Türkiye'de Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuru Hakkının (Anayasa Şikâyeti) 6216 Sayılı Kanun Kapsamında Değerlendirilmesi' (2011) (95) TBB Dergisi 1, 16 vd.; Cem Duran Uzun, *Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Yolu (Anayasa Şikâyeti) Beklentiler ve Riskler* (SETA Yayınları 2012) 6 vd.; Hüseyin Ekinci ve Musa Sağlam, *66 Soruda Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru* (Şen Matbaa 2012) 10; İsmail Köküarı ve Ömer Gedik, *Türk Anayasa Yargısı* (Yetkin Yayınları 2024) 221 vd.

gerçekleştirilen bir yargılamadır. Ancak dikkat edilmesi gereken nokta, burada bir Anayasaya uygunluk denetiminin¹⁵ değil, temel hak ve özgürlüklerin korunmasının söz konusu olduğudur¹⁶. Bireysel başvuru hak arama yolu ile idare tarafından kişilerin vazgeçilmez ve en temel hakkı olan yaşam hakkının korunup korunmadığı denetlenmektedir¹⁷. Başvuru kapsamında denetlenen, devletin işlem ve eylemleri olup, başvuru sonucunda devlet temel hak ve özgürlüğü ihlal eden faaliyeti sebebiyle mahkûm edilmektedir.

Çalışmanın konusu temel hak ve özgürlük olan yaşam hakkı, Sözleşme ve 1982 Anayasasıyla koruma altına alınan temel haklardan biridir. Sözleşme, yaşam hakkını “yaşam hakkı” başlıklı 2. maddesinde düzenlemektedir. Söz konusu maddenin içeriği sadece yaşam hakkından oluşmaktadır. Anayasamızda ise yaşam hakkı Sözleşmedeki gibi ayrı bir madde olarak yer almamakta, “Kişinin dokunulmazlığı, maddi ve manevi varlığı” başlıklı 17. maddede yer alan haklardan biri olarak düzenlenmektedir.

Yaşam hakkı, devletler açısından negatif ve pozitif yükümlülükler içeren bir haktır. Yaşam hakkı temel olarak kişilerin öldürülememesi hakkını ifade eder. İlk anlamıyla, kişilerin devlet tarafından öldürülmemesi hakkıdır. Bu boyutuyla yaşam hakkı, devlete yüklenmiş negatif bir yükümlülüktür. Ancak hakkın kapsamı bundan ibaret değildir. Kişilerin yaşam hakkını koruma yükümlülüğü ve yaşam hakkının korunmadığı durumlarda soruşturma yükümlülüğü de yaşam hakkının kapsamındadır. Hakkın bu boyutu ise, devlete yüklenen pozitif yükümlülüğü ifade eder. Pozitif yükümlülük, uygulanabilir ve etkili olacak şekilde uygulanmalıdır¹⁸. Temel hak ve özgürlükler

¹⁵ Anayasaya uygunluk denetimi “somut norm denetimi” ve “soyut norm denetimi” ile sağlanmaktadır.; Bu noktada Fransa’da söz konusu olan bireysel başvuru yolundan bahsetmekte yarar vardır. Fransa’da Question Prioritaire de Constitutionnalité (QPC) olarak adlandırılan bireysel başvuru yolunu “Öncelikli Anayasallık Sorusu” olarak dilimize çevirmek mümkündür. Bu başvuru usulü, Türk Anayasa yargısındaki “somut norm denetimi”ne benzemektedir. Bireyler mahkemeler aracılığıyla, uygulandığında temel hak ve özgürlüklerini ihlal sonucu doğuracağını öngördükleri kanun hükmünün anayasaya aykırılığı iddiasında bulunmaktadırlar. Bir bireysel başvuru ya da anayasa şikâyeti olmakla birlikte, ifade edildiği üzere sürecin usulü yönünden somut norm denetimine benzemektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Özen Ülgen, ‘Fransız Anayasa Yargısında Yeni Dönem: Öncelikli Anayasallık Sorunu’ (2015) 1(2014-1) Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 591-620; <https://www.conseil-constitutionnel.fr/actualites/les-dix-ans-de-la-qpc>, Erişim Tarihi: 25 Mayıs 2025.

¹⁶ Şirin, *Anayasa Şikâyeti* (n 3) 68.

¹⁷ Mehmet Beyhan Seçkin, ‘Anayasa Mahkemesinin Bireysel Başvuru Kararları Işığında, Yaşam Hakkından Kaynaklanan Kamu Gücü İhlallerinin Değerlendirilmesi’ (2016) (2) Ankara Barosu Dergisi 419, 436.

¹⁸ David Harris, Michael O’boyle ve Colin Warbrick, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Hukuku* (Mehveş Bingöllü Kılıcı ve Ulaş Karan (trs), *Yüksek Yargı Kurumlarının Avrupa Standartları Bakımından Rollerinin Güçlendirilmesi Ortak Projesi*, Şen Matbaa 2013) 39.

açısından devletin sorumluluğunun negatif ve pozitif yükümlülük olarak ifadesini bulmasının dayanağı, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararlarıdır¹⁹.

Yaşam hakkı, temel hak ve özgürlükler içerisinde en temel haktır ifadesi yanlış olmayacaktır. Zira yaşam hakkının korunmadığı bir sistemde diğer temel hak ve özgürlüklerin tanınması uygulanabilir sonuçlar doğurmaz. Öncelikle kişilerin yaşam hakları tanınmalı ve korunmalıdır. Yaşam hakkının sahip olduğu bu en temel hak niteliği, hakkın hem negatif hem pozitif yönüyle ele alınmasına, hakkın maddi yönü (öldürmeme ve yaşam hakkını koruma) ile usuli yönü (etkili soruşturma) bakımından değerlendirmelerin mahkemeler tarafından ayrı ayrı yapılmasına ve ihlalin mağduru kavramının diğer haklardan farklı ve geniş yorumlanmasına sebep olmaktadır. Aşağıda detaylı biçimde inceleneceği üzere, yaşam hakkı farklı maddi olaylar neticesinde ihlal edilebilmekte ve insan haklarına ilişkin yargılamalar yapan uluslararası ya da ulusal yargı organları önünde idarenin sorumluluğuna gidilebilmektedir.

Çalışmada, kamu gücü kullanan organların faaliyetleri sonucu gerçekleşen yaşam hakkı ihlali iddiaları, bireysel başvuru sonucunda verilen kararlar doğrultusunda değerlendirilmektedir. Bu değerlendirme ışığında, güvenlik güçlerinin ölümcül güç kullanması sonucu devletin özellikle öldürmeme yükümlülüğünü ihlal ettiğine hükmedilen bir kararı ve öldürmeme yükümlülüğünü ihlal ettiği iddiasıyla yapılan ancak negatif yükümlülük yönünden olayda ihlal bulunmadığına hükmedilen bir diğer kararındaki değerlendirmelere yer verilecektir.

I. AVRUPA İNSAN HAKLARI SÖZLEŞMESİ VE 1982 ANAYASASININ GÜVENCE ALTINA ALDIĞI YAŞAM HAKKI

A. Genel Olarak

Sözleşme, yaşam hakkını *insan haklarına saygı yükümlülüğü* başlıklı birinci maddesinin sonrasında düzenlemektedir. Söz konusu diğer tüm haklardan önce ve ayrı bir hak olarak düzenlemiştir²⁰. Herkesin sahip olduğu yaşam hakkının diğer tüm haklardan üstün olduğunu söylemek mümkündür, çünkü ancak yaşam hakkının

¹⁹ Mahkeme, 1995 tarihli McCann Kararı ile birlikte yaşam hakkına ilişkin ayrıntılı içtihadını oluşturmaya başlamıştır. Yaşam hakkının negatif ve pozitif yükümlülük boyutları ilgili kararda ifade edilmektedir. AİHM, McCann ve Diğerleri/Birleşik Krallık, 18984/91, 27.09.1995; Osman Doğru ve Atilla Nalbant, *İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi Açıklama ve Önemli Kararlar*, 1. Cilt (Legal Yayıncılık 2012) 101-118.

²⁰ Osman Doğru, *Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuru Rehberi* (Legal Yayıncılık 2012) 5.

mevcudiyeti halinde diğer hakların sağlanması ve korunması anlam kazanacaktır²¹. Yaşam hakkı diğer tüm hakların kullanılmasının önkoşuludur²².

Sözleşme, 2. maddesinde öncelikle yaşam hakkının korunmasını, devamında ise hangi hallerde hakkın ihlal edilmiş sayılmayacağını düzenlemektedir²³:

"1. Herkesin yaşam hakkı yasayla korunur. Yasanın ölüm cezası ile cezalandırdığı bir suçtan dolayı hakkında mahkemece hükmedilen bu cezanın infaz edilmesi dışında, hiç kimsenin yaşamına kasten son verilemez.

2. Ölüm, aşağıdaki durumlardan birinde mutlak zorunlu olanı aşmayacak bir güç kullanımı sonucunda meydana gelmişse, bu maddenin ihlaline neden olmuş sayılmaz:

a) Bir kimsenin yasa dışı şiddete karşı korunmasının sağlanması;

b) Bir kimsenin usulüne uygun olarak yakalanmasını gerçekleştirme veya usulüne uygun olarak tutulu bulunan bir kişinin kaçmasını önleme;

c) Bir ayaklanma veya isyanın yasaya uygun olarak bastırılması."

Sözleşmeden farklı olarak yaşam hakkını "Kişinin dokunulmazlığı, maddi ve manevi varlığı" başlığı altında düzenleyen Anayasamız, herkesin yaşam hakkına sahip olduğunu ifade ettikten sonra hangi hallerde bu hakkın ihlal edilmiş sayılmayacağını düzenlemiştir. Anayasamızın söz konusu 17. maddesinin 1. ve 4. fıkralarında, yaşam hakkına ilişkin olarak şu ifadelere yer verilmektedir:

"(1) Herkes, yaşama, maddi ve manevi varlığını koruma ve geliştirme hakkına sahiptir.

...

²¹ Yargıtay kararlarında da yaşam hakkı bu şekilde nitelendirilmektedir: *"Başka bir deyişle; "Yaşama Hakkı" en kutsal ve birincil hak olup tehdit altında olma şüphesi dahi diğer Anayasal haklardan önce gözetilmesi gereğini doğurur. Aksi halde yaşam hakkının tehlikede olduğu bir yerde diğer tüm temel hak ve hürriyetlerin hiçbir değeri kalmayacaktır."* Yargıtay Hukuk Genel Kurulu, 4-147/327 sayılı kararı için bkz. <https://karararama.yargitay.gov.tr>, Erişim Tarihi: 11.05.2025.

²² Işıl Karakaş, 'Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Yaşam Hakkı: "McCann"dan "Kaya" ve Ötesine', *Prof. Dr. Kemal Oğuzman'a Armağan* (2002) (1) Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 58; Yaşam hakkı sadece AİHS'nde değil, insan haklarına ilişkin diğer sözleşme ve bildirimlerde de güvence altına alınmıştır. Sezgin Tanrıku, 'İHAM Kararlarında ve Türk Hukukunda Yaşam Hakkı' (2006) (66) TBB Dergisi 51, 52; İnsan haklarına ilişkin uluslararası sözleşme ve bildirimlerde genel olarak herkesin yaşama hakkına sahip olduğuna ve bu hakkın keyfi olarak sonlandırılmayacağına yer verilmiştir. Kate Thompson ve Camille Giffard, *İnsan Hakları İhlali Olarak Öldürmenin Rapor Edilmesi* (Yahya Berman ve Erdem Akter (trs), Buluş Yayıncılık 2006) 28 vd.

²³ Sözleşmede düzenlenen yaşam hakkına ilişkin detaylı bilgi için bkz. Harris, O'boyle ve Warbrick (n 18) 39 vd.

(4) (...) meşru müdafaa hali, yakalama ve tutuklama kararlarının yerine getirilmesi, bir tutuklu veya hükümlünün kaçmasının önlenmesi, bir ayaklanma veya isyanın bastırılması, (...) veya olağanüstü hallerde yetkili merciin verdiği emirlerin uygulanması sırasında silah kullanılmasına kanunun cevaz verdiği zorunlu durumlarda meydana gelen öldürme fiilleri, birinci fıkra hükmü dışındadır²⁴.

Anayasamıza göre; meşru müdafaa hali, yakalama ve tutuklama kararlarının yerine getirilmesi, bir tutuklu veya hükümlünün kaçmasının önlenmesi, bir ayaklanma veya isyanın bastırılması, olağanüstü hallerde yetkili merciin verdiği emirlerin uygulanması sırasında silah kullanılmasına kanunun cevaz verdiği zorunlu durumlarda meydana gelen öldürme fiilleri yaşam hakkının ihlali sonucunu doğurmayacak istisnai durumlardır²⁵. Sözleşmenin 2. maddesi ile Anayasamızın 17. maddesi genel olarak aynı hükümleri içermekle birlikte, Anayasa maddesinin kapsamı Sözleşme maddesinin kapsamının aksine yalnızca yaşam hakkından oluşmamaktadır. Kişinin maddi ve manevi varlığını da düzenlemektedir. Sözleşme ise, kişinin maddi ve manevi varlığının korunması kapsamında işkence yasağına 3. maddesinde ayrıca yer vermektedir. Kişinin maddi ve manevi varlığının korunması yaşam hakkıyla doğrudan bağlantılıdır. Yaşam hakkı nefes almaktan ibaret olmayıp, yaşamın belirli niteliklerde olması ve zarar verici müdahalelerden korunması da yaşam hakkının gereğidir.

Yukarıda görüldüğü üzere, hem Sözleşme hem de Anayasamız, yaşam hakkının ihlali dışında tuttukları istisnai durumları tek tek belirtmişlerdir. Her iki düzenlemeye göre, sayılan hallerde gerekli olan ölçüyü aşmamak kaydıyla devletin güç kullanımı sonucu ölüm gerçekleşmişse, yaşam hakkının ihlalinden söz edilemeyecektir. Çünkü devletin gereken ölçüde güç kullanması bu hükümler gereği meşru bir nedene dayanmaktadır. Bu iki maddeyi karşılaştırdığımızda, Anayasamızda öngörülmuş olan "olağanüstü hallerde yetkili mercilerin emirlerin uygulanması" halinin Sözleşmede ayrıca düzenlenmediğini görmekteyiz. AYM'ye yapılacak bireysel başvuruların konusu, Sözleşmenin ve Anayasanın kesişim alanında olan temel haklardır. Yaşam hakkı bu kapsamda olduğundan içeriğinin yorumlanması problem teşkil etmeyecektir²⁶.

²⁴ 22.05.2004 tarih ve 25469 sayılı Resmî Gazetede yayımlanan 07.05.2004 tarihli ve 5170 sayılı kanundan önce dördüncü fıkarda "Mahkemelerce verilen ölüm cezalarının yerine getirilmesi hali ile" ifadesi yer almaktaydı. Ancak sözü geçen Kanunun 3. maddesi ile ölüm cezası hukukumuzdan çıkarıldığından, fıkra artık bu ifadeyi içermemektedir.

²⁵ Bu istisnai durumlara ilişkin detaylı bilgi için bkz. Seçkin (n 17) 426 vd.

²⁶ Olağanüstü hallerde yetkili mercilerin emirlerinin uygulanması esnasında kişilerin ölümüne sebep olunması halinde AİHM'in gereken özenin gösterilip gösterilmediği veya gerekenden fazla güç kullanılıp kullanılmadığı değerlendirilmesiyle başvuruyu kabul edeceği muhakkaktır. Sonuçta devlet

AİHM, yaşam hakkına ilişkin içtihatlarını oluşmaya başladığı McCann ve Diğerleri/Birleşik Krallık kararında, md.2/2 bir bütün olarak okunduğunda, ikinci fıkranın bir kimsenin öldürülmesine izin verilen durumları tanımlamadığı; istenmediği halde yaşamdan yoksun bırakma sonucunu doğurabilecek güç kullanma hallerini belirttiğini ifade etmektedir²⁷. Kararda, ayrıca yaşamdan yoksun bırakmanın haklı görülebileceği bu durumları dar yorumlamak gerektiğine de yer verilmektedir. Kanaatimizce düzenlemeye ilişkin değerlendirmenin niteliği, insan haklarına bakışın bir göstergesidir. İlgili düzenleme aslında güç kullanma iznini içermektedir. Ölümün ortaya çıkabileceği değil, mutlak zorunluluğun bulunması halinde devletin güce başvurulabileceği halleri ifade edilmektedir. Bunların meydana gelmesi durumunda da yaşam hakkına müdahale edilmemesi için gereken tüm özen gösterilmelidir.

AİHM'nin yaşam hakkı içtihadı bakımından önemli bir diğer kararı²⁸, yaşam hakkını koruma bakımından devletlerin önleyici tedbirleri almakla yükümlü olduğu ve söz konusu tedbirleri almaması halde meydana gelecek yaşam hakkı ihlallerinden sorumlu olacağına dair hükümler içeren Öneriyıldız/Türkiye kararıdır²⁹. Karara konu olayda, bir belediyenin yetki ve sorumluluğunda bulunan çöplük alanında, 28 Nisan 1993 tarihinde meydana gelen patlama ve heyelanla birlikte çöp atıkları başvurusunun on iki yakınıyla birlikte yaşadığı konutunun da aralarında bulunduğu on gecekondunun üzerine yığılmıştır. Gerçekleşen olay, başvurusunun akrabalarının da aralarında olduğu toplam otuz dokuz kişinin ölümüyle sonuçlanmıştır. İlgili Belediye Başkanları hakkında açılan idari ve cezai soruşturmalar sonucunda para ve hapis cezaları verilmiş; hapis cezaları para cezasına çevrilmiş ve nihayet sanıkların tekrar suç işlemeyeceklerine kanaat getirildiğinden cezalar ertelenmiştir. Başvurucu tarafında idare mahkemesinde açılan davada, yaşanan olayda idarenin sorumluluğu bulunduğu ve başvurusuna maddi ve manevi tazminat ödemesine hükmedilmiştir. İdare tazminatı ödememiş, başvurusu da icra süreci başlatmamıştır. Başvurucu 18 Ocak 1999 tarihinde hak ihlalleri gerekçesiyle AİHM'e başvurmuştur. Başvurusunda, yakınlarının ölümü ile mal ve mülklerinin tahribinden idarenin sorumlu olduğunu ve adil yargılanma hakkı kapsamında makul sürede yargılama yapılmadığını ileri sürmüştür.

tarafından ihlal edilen bir yaşam hakkı söz konusudur. Bu açıdan bakıldığında da maddelerin içeriğindeki farklılık önem taşımayacaktır.

²⁷ McCann ve Diğerleri/Birleşik Krallık, § 148.

²⁸ Doğru ve Nalbant (n 19) 86 vd.

²⁹ AİHM, Öneriyıldız/Türkiye, 48939/99, 30.11.2004.

Mahkeme ilgili olayda, Sözleşmenin 2. maddesinin hem esas hem de usul yönüyle uygulanabilir olduğuna hükmetmiştir³⁰. Bu kabul üzerine yaptığı değerlendirmede, esasa ilişkin olarak şu sonuca varmaktadır:

"109. ... AİHM, yerel soruşturma makamlarının bulgularından şüphe etmek için bir neden görememekte (bkz. yukarıdaki 23. 28. ve 78. paragraflar; aynı zamanda bkz. Klaas/Almanya, 22 Eylül 1993 tarihli karar, Seri A sayı 269, s. 17, §§ 29-30) ve yukarıda incelenen şartların, sözkonusu davada Devlet'in, 2. madde uyarınca birçok yönden sorumlu kabul edilebileceğini gösterdiğini düşünmektedir. Öncelikle, Ümraniye belediye atık depolama alanının ilgili teknik standartlara uymadığı halde açılarak işletmeye alındığı ve dikkatlerine sunulan risklerin insan hayatını tehdit edecek dereceye gelmesini engelleme amacıyla farklı idari makamlar arasında koordinasyon ve işbirliği oluşturmaya yönelik gerekli önlemleri almaları ve halka yeterli koruma sağlamaları için sorumluları teşvik edecek tutarlı bir denetleme sistemi olmadığı göz önüne alırsa hukuki çerçevenin yeterli olmadığı açığa çıkmaktadır. Genel şehir planlama sorunlarını çözüme başarısız olan ve yasal önlemlerin uygulanmasında belirsizlik yaratan genel politikalar nedeniyle daha da kötüleşen bu durumun, Devlet görevlilerinin bu insanları maruz kaldıkları acil ve bilinen risklerden korumak için hiçbir önlem almamaları sonucunda, Ümraniye gecekondu bölgesi sakinlerinin hayatına mal olan 28 Nisan 1993 tarihli üzücü kazaya yol açan olaylar dizisinde rol oynadığı açıktır. 110. Bu şartlar AİHS'nin 2. maddesinin esas yönünden ihlaline yol açmıştır..."³¹

Mahkeme, usuli boyutuyla önemli olanın ise, Devletin 2. maddeden kaynaklanan usule ilişkin yükümlülüğe uymamasının, başvuranın ailesinin 2. madde ile gözetilen haklarının ihlaline yol açan eylemler ve ihmaller için Devlet görevlilerine veya organlarına sorumluluk yüklemeye ve tazminat almada izlenebilecek diğer mevcut ve etkili hukuk yollarını kullanabilmeleri üzerindeki etkisi olduğunu vurgulamak olduğunu belirtmektedir. 13. madde uyarınca AİHM'nin söz konusu davada görevi, yetkililerin, 2. maddeden kaynaklanan usuli yükümlülüklerini yerine getirmemesiyle, başvuranın etkili hukuk yoluna gitmesinin sekteye uğrayıp uğramadığını

³⁰ "71. Bu bağlamda, AİHM, 2. maddenin yalnızca Devleti temsil eden kişilerin kuvvet kullanması sonucunda meydana gelen ölümleri kapsamadığını; aynı zamanda ilk bendinin ilk cümlesi ile Devletlere, topraklarında yaşayan kişilerin yaşamlarını korumak için gerekli önlemleri almaya yönelik kesin bir yükümlülük verdiğini vurgular (örneğin bkz. yukarıda anılan _L. C. B., 1403, § 36 ve Paul ve Audrey Edwards/İngiltere, sayı 46477/99, § 54, AİHM 2002-II). Mahkeme, bu yükümlülüğün, kamusal olsun ya da olmasın, yaşama hakkının tehlikeye girebileceği her türlü etkinlik ve a fortiori olarak da doğaları gereği tehlikeli olan çöp toplama alanlarının işletimi gibi endüstriyel etkinlikler için de geçerli olduğu kanaatindedir ("tehlikeli etkinlikler" -ilgili Avrupa standartları için bkz. yukarıdaki 59. ve 60. paragraflar)." AİHM, Öneriyıldız/Türkiye, § 71.

³¹ AİHM, Öneriyıldız/Türkiye, § 109-110.

belirlemektir³². AİHM, karar vermek için dört yıl, on bir ay ve on gün gibi bir sürenin, özellikle başvuranın sıkıntılı durumu açısından ele alındığında, yerel mahkemenin gayretsizliğini gösterdiğini belirtmektedir. 30 Kasım 1995 tarihli karardan açıkça anlaşıldığı üzere yerel mahkemenin, yalnızca savcı tarafından onaylanan bilirkişi raporu ile hareket ettiğini ve bu raporun zaten Mayıs 1993'e kadar dayanan ve o tarihte de mevcut olan bir rapor olduğunu vurgulamaktadır. AİHM, usule ilişkin bu verileri, Devletin yaşam hakkını koruyamamasından kaynaklı zararın tazmini için gerekli olan etkili hukuk yollarını başvurana sağlamadığı sonucu için yeterli görmektedir.

Öneryıldız/Türkiye kararına göre, devletler tehlikeli faaliyetleriyle ilgili olarak tatmin edici ve koruyucu mevzuatı oluşturmalı ve uygulamalı; böylece kişileri ölüm riskine karşı korumalıdır³³. Başvuruya konu olayda olduğu gibi bu sorumluluğunu yerine getirmemesi, yaşam hakkının hakkı korumak için gerekli mevzuatı oluşturma ve uygulama gerekliliğinin yerine getirilmemesi sebebiyle ihlali anlamına gelmektedir. Dolayısıyla bu sorumluluğun yerine getirilmemesinden dolayı yaşanan ölüm olaylarında, idarenin yaşam hakkı bakımından pozitif yükümlülüğünü ihlal etmesi söz konusu olacaktır.

Yaşam hakkı müdahale edilemez bir haktır ve ancak istenmediği halde bu sonucun doğduğu somut olaylarda, bu düzenleme gereği devletin sorumlu tutulamaması gündeme gelebilir. Aksi halde, istisnai durumların bulunmadığı hallerde devlet her zaman hakkın ihlalinden sorumlu olacaktır.

³² "149. Devlet'in sorumluluğu altında yapılan tehlikeli işlerden kaynaklanan ölümcül kazalarla ilgili olarak AİHM, 2. maddenin, yetkili makamların kendi girişimleriyle, belirli asgari koşulları sağlayarak, can kaybının nedenini irdeleyen bir soruşturma başlatması gerektirdiğini ifade etmiştir (bkz. yukarıdaki 90, 93, 94. paragraflar). Ayrıca, bu davadaki olaylara benzer olayların izahı için gerekli olan bilginin yalnızca Devlet görevlilerinin ve makamlarının elinde olduğundan hareket edilirse, böyle bir soruşturmanın yokluğunda, ilgili birey, yardım almada önündeki mevcut hukuk yollarını kullanamaz durumda olabilir. Bunları dikkate alarak, bu davada 13. madde uyarınca AİHM'nin görevi, yetkililerin, 2. maddeden kaynaklanan usuli yükümlülüklerini yerine getirmemesiyle, başvuranın etkili hukuk yoluna gitmesinin sekteye uğrayıp uğramadığını belirlemektir (bkz. mutatis mutandis, Aksoy-Türkiye, 18 Aralık 1996 kararı, Raporlar 1996-VI, 2286, § 95; Aydın-Türkiye, 25 Eylül 1997, Raporlar 1997-VI, 1895-1896, § 103; ve yukarıda anılan Kaya, 329-30, § 106)." AİHM, Öneryıldız/Türkiye, § 149.

³³ Harris, O'boyle ve Warbrick (n 18) 44-45.

B. Yaşam Hakkının Kapsamı

1. Genel Olarak

Sözleşmenin 2. maddesine göre, devletin yaşam hakkı bakımından hem negatif hem de pozitif yükümlülükleri söz konusudur. AİHM kararlarında, sözleşmenin ikinci maddesini yorumlarken bu maddede yer alan yaşam hakkı düzenlemesinin üç farklı yükümlülüğü içerdiğini belirtmiştir³⁴. AYM kararlarında, Anayasa'nın 17. maddesinde düzenlenen yaşam hakkının dokunulmaz ve vazgeçilmez temel bir hak olup Anayasa'nın 5. maddesiyle birlikte değerlendirildiğinde devlete pozitif ve negatif ödevler yüklediği vurgulanmaktadır³⁵.

Yaşam hakkı kapsamında devletin ilk yükümlülüğü, öldürmeme yükümlülüğüdür³⁶. İkinci maddenin birinci fıkrasının "...hiç kimsenin yaşamına kasten son verilemez." cümlesi ile belirtilen istisnai hallerde "*mutlaka zorunlu olanı aşmayacak*" derecede güç kullanımını hukuka uygun gören ikinci fıkrası, devletin negatif yükümlülüğünün dayanağını oluşturur. Devlet, kişileri öldürmemekle yükümlüdür.

Devletin yaşam hakkını koruma şeklindeki ikinci yükümlülüğü pozitif bir yükümlülüktür³⁷. "*Herkesin yaşam hakkı yasayla korunur.*" şeklindeki ikinci maddenin ilk cümlesi koruma yükümlülüğünün hukuki dayanağını oluşturur. Bu yükümlülük çerçevesinde, devlet hem yaşam hakkını koruyucu hukuki düzenlemeleri yapmak hem de gerektiğinde pratik tedbirleri almakla yükümlüdür³⁸.

Devletin bir diğer pozitif yükümlülüğü, soruşturma yükümlülüğüdür³⁹. Bu yükümlülük diğer iki yükümlülüğünden farklı olarak usuli bir yükümlülüktür. Devletin öldürmeme yükümlülüğünü ya da yaşam hakkını koruma yükümlülüğünü ihlal etmesi halinde maddi ihlalden söz edilir. Bu iki durumda yaşam hakkı maddi niteliği

³⁴ AİHM, McCann ve Diğerleri/Birleşik Krallık kararında devletin öldürmeme yükümlülüğü yanında koruma ve soruşturma yükümlülüklerinin de bulunduğunu vurgulamakta ve kapsamlarını belirlemektedir.; Bu üç yükümlülük yanında ayrıca iç hukukta etkin giderim yollarının bulunması yükümlülüğünün de yaşam hakkı kapsamında bulunduğu görüşü için bkz. Thompson ve Giffard (n 22) 56; Söz konusu yükümlülüğü yaşam hakkı bakımından ayrıca vurgulamaya gerek olmadığı kanaatindeyiz. Tüm haklar bakımından geçerli olan bu yükümlülük, Sözleşmenin 13. maddesinde yer alan etkili başvuru hakkı kapsamındadır.

³⁵ AYM, Cem Sarısülük ve Diğerleri, 2015/16451, 15.12.2021, § 50-51.

³⁶ Doğru ve Nalbant (n 19) 15 vd.; Seçkin (n 17) 430.

³⁷ Harris, O'boyle ve Warbrick (n 18) 39 vd.; Doğru ve Nalbant (n 19) 19 vd.; Seçkin (n 17) 431 vd.

³⁸ AİHM, Osman/Birleşik Krallık, 23452/94, 28.10.1998; Doğru ve Nalbant (n 19) 64-70.

³⁹ Doğru ve Nalbant (n 19) 21 vd.; Seçkin (n 17) 433 vd.

bakımından ihlal edilmiştir. Ancak soruşturmanın etkin yapılamaması bakımından yaşam hakkının ihlal edilmesi halinde usuli bir ihlal söz konusudur.

Sözleşmenin “İnsan haklarına saygı yükümlülüğü” başlıklı birinci maddesine göre, sözleşmeciler taraflar kendi yetki alanlarında bulunan herkesin sözleşmenin birinci bölümünde belirtilen temel hak ve özgürlüklerden yararlanmalarını sağlarlar. “Herkesin yaşam hakkı yasayla korunur” diyen ikinci maddenin ilk cümlesi, belirttiğimiz birinci maddeyle birlikte devletin soruşturma yükümlülüğünün hukuki dayanağını oluşturur. Devlet soruşturma yükümlülüğü çerçevesinde üzerine düşenleri yaparak yaşam hakkına saygı yükümlülüğünü yerine getirmelidir.

2. Devletin Öldürmeme Yükümlülüğü

Yaşam hakkı kapsamında devletin öncelikli yükümlülüğü kişileri öldürmemektir. Sözleşme ve Anayasamız, ilgili maddelerinin ilk cümlelerinde bu yükümlülüğe vurgu yapmaktadırlar. Yaşam hakkının bu öncelikli anlamı, devlete bir negatif yükümlülük yüklemektedir. Bu nedenle devletin öldürmeme yükümlülüğü, devletin negatif yükümlülüğü olarak ifade edilmektedir⁴⁰. Kamusal yetkiyle güç kullanılması sonucu gerçekleşen ölümlerin devletin yaşam hakkına ilişkin negatif yükümlülüğü kapsamında değerlendirilmesi gerekir. Bu yükümlülük kasıtlı olsun ya da olmasın ölümle sonuçlanan veya sonuçlanabilecek güç kullanımını kapsamaktadır⁴¹.

Sözleşme, kanunun ölüm cezasıyla cezalandırdığı bir suçtan dolayı hakkında mahkemece hükmedilen bu cezanın infaz edilmesi dışında, hiç kimsenin yaşamına kasten son verilemeyeceğini güvence altına almaktadır. 2. maddenin ilk fıkrası kişilerin yaşamına “kasten” son verilemeyeceğini ifade etmektedir. Kasten öldürme yasağından bahsettiği cümlede kanunun öngördüğü ölüm (idam) cezasının, bu yasağın bir istisnası olduğunu ifade etmektedir. Çağdaş hukuk sistemlerinde kişilerin yaşam haklarının açıkça ihlali anlamına gelen idam cezasının bulunması elbette düşünülemez. Barış zamanlarında idam cezasını yasaklayan 6 No’lu ve idamı bütün durumlarda ortadan kaldıran 13 No’lu ek protokollerle⁴², yaşam hakkına ilişkin çağdaş devletlerde olması gereken düzenlemeye kavuşulmuştur.

⁴⁰ Doğru ve Nalbant (n 19) 14 vd.; Karakaş (n 22) 60 vd.; Selami Turabi, *Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Rehberi* (Seçkin Yayınları 2013, 46 vd.; Ulaş Karan, ‘Bölüm I: Yaşam Hakkı’, in Sibel İnceoğlu (ed), *İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve Anayasa* (Legal Kitabevi 2013) 126; Tolga Şirin, *Anayasa Mahkemesi Kararları Işığında Bireysel Başvuru Hakkı* (On İki Levha Yayıncılık 2015) 229 vd.

⁴¹ AYM, Cemil Danişman, 2013/6319, 16.07.2014, § 44.

⁴² Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, ek protokollerle ölüm cezasına ilişkin yeni düzenlemeler yapmıştır. 28.06.1983 tarihli Ek 6 No.lu protokolle savaş hali dışında ölüm cezasının kaldırılması; 03.05.2002 tarihli Ek 13 No.lu protokolle ise, ölüm cezasının her durumda kaldırılmasına yönelik düzenlemeler

Türkiye, Ek 6 No'lu protokolü 2003 yılında, Ek 13 No'lu protokolü ise 2004 tarihinde kabul etmiştir. 13 No'lu protokolün kabulünün ardından, mevzuatta ilgili değişiklikler yapılmıştır. Anayasanın yaşam hakkını içeren 17. maddesinde devletin yaşam hakkına son verebileceği bir hal olarak ifadesini bulan idam cezası, 07.05.2004 tarihli 5170 sayılı Kanun ile madde metninden çıkarılmıştır.

Sözleşmenin 2. maddesinin 2. fıkrasında, devlet görevlilerinin öldürme kastı olmadan kişilerin yaşam haklarını ihlal etmeleri halinde devletin ölümden sorumlu olmamasını sağlayan bazı şartlar söz konusudur. Düzenlemeye göre; öngörülen meşru amaçlardan birini gerçekleştirmek için mutlaka gerekli oranda bir güç kullanılmış ve bunun sonucunda öldürme kastı olmadan ölüm gerçekleşmişse devlet ölümden sorumlu tutulmaz⁴³. Ancak öldürme kastı olmasa dahi, devlet görevlileri mutlaka gerekli olmayan bir güç kullanarak kişilerin yaşam haklarını ihlal etmişlerse devlet ölümden sorumlu olacaktır⁴⁴. AİHM, mutlaka gerekli ibaresini, "...demokratik bir toplumda gerekli olup olmadığı belirlenirken uygulanan gereklilik testinden daha sert ve zorlayıcı bir gereklilik testini ima eder. Özellikle kullanılan güç... bentlerindeki amaçları gerçekleştirmek için kesinlikle orantılı bir güç olmalıdır."⁴⁵ şeklinde açıklamaktadır.

Devlet görevlileri tarafından kullanılan güç, ikinci fıkrada belirtilen amaçlar doğrultusunda kullanılmalıdır ki meşru olabilsin. Kullanılan güç meşru, hukuka uygun amaçla orantılı olarak kullanılmalıdır. Amaç meşru olsa bile, güç kullanımı amaçla orantısızsa devlet yaşam hakkını ihlal etmiş olacaktır⁴⁶.

Devletin yaşam hakkına ilişkin negatif yükümlülüğü kapsamında "ispat yükü" önemli bir kavramdır. Bir hakkın ihlal edildiğinin ileri sürülmesi halinde genel kural, iddia edenin iddiasını ispatlamasıdır. Ancak yaşam hakkının ihlali söz konusu olduğu kimi hallerde ispat yükü yer değiştirebilmektedir. Örneğin, devlet görevlileri tarafından gözaltına alınan kişinin gözaltında ölmesi halinde ispat yükü yer değiştirmektedir. Ölüm, kamu makamlarının gözetimi altında ve bilgisi dâhilinde gerçekleşmektedir.

sözleşmeye eklenmiştir. Türkiye Ek 6 No.lu protokolü 2003 yılında; Ek 13 No.lu protokolü 2004 yılında imzalamış ve iç hukukunda bu protokollere göre gereken düzenlemeleri yapmıştır.

⁴³ Doğru ve Nalbant (n 19) 16.

⁴⁴ "...Sözleşmenin 2. Maddesi bir bütün olarak okunduğunda, ikinci fıkranın esasen bir kimsenin kasten öldürülmesine izin verilen durumları değil, fakat istenmediği halde yaşamdan yoksun bırakma sonucunu doğurabilecek güç kullanma hallerini belirttiği görülür. Yine güç kullanma, ikinci fıkranın a, b ve c bentlerinde belirtilen amaçlardan birini gerçekleştirmek için mutlaka gerekli olandan fazla olmamalıdır." McCann ve Diğerleri/Birleşik Krallık, § 148.

⁴⁵ McCann ve Diğerleri/Birleşik Krallık, § 149; AİHM, Salman/Türkiye, 21986/93, 27.06.2000, § 98.

⁴⁶ Doğru (n 20) 6; Thompson ve Giffard (n 22) 33.

Gözaltındaki kişiler korumasız durumdadırlar ve yetkililer bu kişileri korumakla yükümlüdürler. AİHM'e göre, gözaltına alınırken sağlığı yerinde olan bir kimsenin gözaltından çıkarken yaralanmış olduğu görülecek olursa, bu yaraların nasıl meydana geldiği konusunda aklın alabileceği bir açıklama getirmek devlete düşmektedir. İspat yükü, bu gibi hallerde tatminkâr ve ikna edici bir açıklamada bulunmaları gereken devlet görevlileri üzerindedir⁴⁷.

AİHM, İlhan/Türkiye kararında⁴⁸, devletin kolluk görevlileri tarafından kullanılan gücün mutlaka gerekli olması gerektiği sonucuna varmıştır: *"Sadece çok istisnai şartlarda Devlet görevlileri tarafından yapılan ve fakat ölümlü sonuçlanmayan bir fiziksel kötü muamele 2. maddenin ihlalini ortaya koyabilir. Mahkeme, operasyon sırasında yakalamaları emredilen jandarmalar tarafından dipçikle en az bir kez başına vurulduktan ve tekmelenip dövüldükten sonra Abdülatif'in beyninde zarar meydana geldiğini hatırlatır. Kalıcı beyin zararına yol açan yaralanmanın ağırlığından kuşku yoktur. Ancak Mahkeme, yakalama sırasında jandarmalar tarafından uygulanan gücün 2. maddeyi ihlal edecek nitelikte veya derecede olduğuna ikna olmamıştır. Ayrıca derhal tıbbi müdahalede bulunulmadığı iddiasıyla ilgili olarak da ayrı bir sorun ortaya çıkmamaktadır."*

Güç kullanma yetkisine sahip olan kolluk kuvvetleri, bireyin yaşam hakkına müdahale edilmemesinde önemli bir role sahiptir. Bu nedenle bütün parametreleri değerlendirebilecek ve operasyonları dikkatlice düzenleyebilecek yetenekte olmalıdır. Sadece kullanılan gücün meşru olup olmadığını değil, operasyonun planlama ve yürütülme aşamalarının tümünde kişilerin yaşam haklarına yönelik riskleri azaltacak şekilde yapılıp yapılmadığını da göz önünde bulundurmalıdır⁴⁹.

Devletin, gözetimi altında gerçekleşen ölümler ve kayıplar neticesinde yaşam hakkını ihlal ettiği güçlü bir argümandır⁵⁰. Gözaltına alınan kişinin gözaltına alındığı belgelenebiliyorsa ve kişi ölmüş ya da kayıpsa, AİHM tarafından devletin yaşam hakkına müdahale ettiği kabul edilmektedir⁵¹.

⁴⁷ AİHM, Salman/Türkiye, § 99-100; Karan (n 40) 126; Serkan Cengiz, 'Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İşığında Yaşam Hakkı' (2011) (93) TBB Dergisi 383, 390.

⁴⁸ AİHM, İlhan/Türkiye, 22277/93, 27.06.2000.

⁴⁹ Devletin, görevlilerine gerekli eğitim ve talimatları vererek yaşam hakkının bir diğer boyutu olan yaşamı koruma yükümlülüğünü de yerine getirmesi gerekir. Bkz. McCann ve Diğerleri/Birleşik Krallık, § 151-156; AİHM, Şimşek/Türkiye, 35072/97, 26.10.2005.

⁵⁰ Gözetimi altındaki kişiye ilişkin devletin sorumluluğu sadece gözaltı birimlerini değil, tüm adli faaliyetleri kapsamaktadır. Bkz. Cengiz (n 47) 391.

⁵¹ Turabi (n 40) 48; AİHM, Bazorkina/Rusya, 69481/01, 27.07.2006; Doğru ve Nalbant (n 19) 56-60.

3. Devletin Koruma Yükümlülüğü

Yaşam hakkı bakımından devletin müdahale etmeme yükümlülüğünün yanı sıra hakkı koruma yükümlülüğü de bulunmaktadır. Yaşam hakkını güvence altına alıcı tedbirleri almakla, gerekli hukuki düzenlemeleri yapmakla, bu hakka yönelik saldırıları engellemekle görevli olması devletin yaşam hakkı bakımından pozitif yükümlülüğünü ifade etmektedir⁵².

Devletin pozitif yükümlülüğünün iki boyutu vardır. Bunlardan ilki, yaşam hakkının ihlal edilmesini önleme amacıyla gerekli tedbirleri alarak yaşamı koruma yükümlülüğüdür. İkincisi ise, yaşam hakkı ihlal edildikten sonra ihlale yönelik hızlı, etkili ve kapsamlı bir soruşturma yaparak ölümü soruşturma yükümlülüğüdür. Bu başlık altında yükümlülüğün sadece ilk boyutunu ele alınmaktadır.

Koruma yükümlülüğü, kişinin yaşamına yönelik gerçek ve kaçınılmaz bir tehlike olduğunda kişinin korunmasını gerektirir. Sözleşmeye göre, devletin yaşam hakkını koruma yükümlülüğü vardır. Bu yükümlülük, kişileri üçüncü kişilerin şiddet içeren kasti öldürme fiillerine; sağlık alanında tıbbi hata veya ihmaller sonucu ölümlere; tehlikeli faaliyetler sırasında gerçekleşen ölümlere; tutuklu, hükümlü ya da asker gibi gözetim altındaki kişilerin intihar fiillerine karşı korumayı gerektirir⁵³. Mahkemenin sözleşmenin ilgili maddesine ilişkin uygulamalarıyla oluşan bu kapsam, koruma yükümlülüğünün geniş yorumlanması gerektiğini göstermektedir. Öte yandan karşılaşılan somut olaylarla bu kapsamın genişlemesi kaçınılmazdır.

Devletin koruma yükümlülüğü, devletin insan yaşamına yönelik 3. kişilerin fiillerini hukuki düzenlemelerle yaptırıma bağlamasını gerektirir. Kişilerin, başkalarının yaşam hakkını ihlal edecek fiillerden kaçınmasını sağlama noktasında etkili yaptırımların öngörülmesi devletin yükümlülüğüdür. Devletin, yaptırıma ilişkin düzenlemeleri etkili, önleyici ve giderici nitelikte olmalıdır⁵⁴. Koruma yükümlülüğünün ikinci boyutunu, yaptırım içeren hukuki düzenlemelerin uygulanmasını sağlayan adli bir mekanizmanın kurulması oluşturur⁵⁵. Düzenlemelerin yapılması tek başına yeterli bir koruma sağlamaz. Öngörülen düzenlemelerin ve yaptırımların uygulanması devlet tarafından sağlanmalı, güvenceye alınmalıdır. Yaptırımın uygulayıcısı olan kurumların

⁵² AIHM, Ali ve Ayşe Duran/Türkiye, 42942/02, 08.04.2008; Doğru ve Nalbant (n 19) 19 vd.; Karakaş (n 22) 60 vd.; Turabi (n 40) 46 vd.; Karan (n 40) 127.

⁵³ Doğru (n 20) 7; Cengiz (n 47) 389 vd.

⁵⁴ Karakaş (n 22) 60.

⁵⁵ Doğru (n 20) 7; Türkiye’de yaşam hakkıyla bağlantılı yasal düzenlemeler için bkz. Tanrıkulu (n 22) 67 vd.

işleyişinde etkililik sağlanmalıdır. Tıpkı düzenlemeleri yapan kurumlar gibi uygulayıcı olan kurumlar da devletin bir parçası ve sorumluluk alanındadır.

Devletin koruma yükümlülüğünün bir diğer boyutu, kişilerin yaşamına yönelik bir tehlikenin bilinmesi veya bilinmesi gereken hallerde, tehlikenin önlenmesi için gereken tüm tedbirlerin alınması gerekliliğini ifade etmektedir⁵⁶.

Yaşam hakkının korunması kapsamında yapılması gerekenler, devlete düzenlemeleri yapma konusunda bir görev yüklemektedir. Burada öldürmeme yükümlülüğünün aksine pozitif bir yükümlülük söz konusudur. Devlet, yaptırım içeren düzenlemeler yapma, düzenlemeleri uygulayacak kurumları oluşturma ve yaşam hakkının ihlalini oluşturacak fiillerin karşısında gereken tedbirleri alma konusunda pozitif yükümlülüğü altındadır.

4. Devletin Soruşturma Yükümlülüğü

Soruşturma yükümlülüğü, yaşam hakkının ihlal edilmesi üzerine devletin idari ve yargısal tüm süreçleri gerektiği gibi takip ederek etkili ve hızlı bir şekilde hakkı ihlal edeni, ihlalin şeklini ve sebeplerini ortaya çıkarma yükümlülüğünü ifade eder. Bu yükümlülüğün amacı, iç hukukta yaşam hakkını koruyan yasal düzenlemelerin etkili bir şekilde uygulanmasını ve ister devlet ister üçüncü kişi olsun tüm sorumluların hesap verebilirliğini sağlamaktır⁵⁷.

Soruşturma yükümlülüğünün ihlali, yaşam hakkının usuli yönden ihlal edilmesi ya da etkili soruşturma yükümlülüğü olarak da adlandırılmaktadır⁵⁸. Çünkü yaşam hakkının esas yönünden ihlali, kamu gücü tarafından bu hakka son verilmesi ya da hakkın korunması için alınması gereken tedbirlerin alınmamasıyla gerçekleşir ve ölümün soruşturulmasını kapsamaz. Ancak yaşam hakkının usuli ihlali olan ölümün soruşturulması da yaşam hakkı ihlali noktasında kamu gücünün sorumluluğunu gerektirmektedir. Ölümün gerçekleşmesi gibi aydınlatılamaması da yaşam hakkının ihlali demektir.

Devlet, yaşam hakkının etkili soruşturma yükümlülüğüne ilişkin usul boyutu kapsamında doğal olmayan her ölüm olayının sebebinin, şeklinin ve sorumlularının belirlenmesini ve gerekiyorsa cezalandırılmasını sağlayabilecek etkili resmî bir soruşturma yürütmek durumundadır⁵⁹. Soruşturmada ölüm olayının nedeninin veya

⁵⁶ Doğru (n 20) 7.

⁵⁷ Karan (n 40) 131; Cengiz (n 47) 395 vd.

⁵⁸ Doğru ve Nalbant (n 19) 21 vd.; Karakaş (n 22) 60 vd.; Turabi (n 40) 48 vd.; Karan (n 40) 131.

⁵⁹ AYM, Cem Sarısülük ve Diğerleri, § 140.

sorumlu kişilerin belirlenmesi imkânını zayıflatan bir eksiklik, etkili soruşturma yükümlülüğüne aykırılık oluşturabilir⁶⁰.

Devlet, bir olayda kişileri öldürmeme veya yaşamı koruma yükümlülüklerini ihlal etmemiş olsa dahi, ölümün sorumlularını ortaya çıkarmaya çalışan ve ölüme ilişkin verileri araştıran etkili bir soruşturma yapmayarak, soruşturma yükümlülüğü çerçevesinde yaşam hakkını ihlal edebilir. AİHM kararlarına baktığımızda, Türkiye'nin yaşam hakkının ihlaline ilişkin mahkûmiyetlerinin soruşturma yükümlülüğünün ihlali noktasında yoğunlaştığını görmekteyiz⁶¹. AİHM nezdinde, Türkiye'nin yaşam hakkını ihlal ettiğine ilişkin ilk karar olan Kaya/Türkiye kararında, yaşam hakkının usuli boyutta ihlal edildiği hükmüne varılmıştır⁶². Mahkeme, terör eylemlerinin söz konusu olduğu bir bölgede soruşturma yapmanın zorlukları olmakla birlikte, bu durumun 2. madde kapsamında etkili soruşturma yapma yükümlülüğünü ortadan kaldırmadığını ilgili kararında vurgulamıştır.

Yaşam hakkına son verildikten sonra soruşturmanın gerektiği gibi yapılmayarak sorumluların tespit edilememesi halinde, kamu gücü kullanan devlet yaşam hakkına ilişkin pozitif bir yükümlülüğünü ihlal etmiş olmaktadır⁶³. Ölümü soruşturma yükümlülüğü, koruma yükümlülüğünde olduğu gibi devlete pozitif yükümlülükler yüklemektedir. Devletin öldürmeme yükümlülüğünü veya koruma yükümlülüğünü ihlal etmesi halinde ya da devlet herhangi bir maddi yükümlülüğünü ihlal etmese bile, ölüm olayı gerçekleşikten sonra etkin soruşturma yükümlülüğünü (usuli yükümlülüğünü) yerine getirmelidir.

Soruşturmanın etkili kabul edilmesi için AİHM'in kararları doğrultusunda belirlenmiş birtakım kriterler vardır⁶⁴. Soruşturma öncelikle içeriği ve yürütülmesi bakımından suçun gerçek faillerini ortaya çıkarmaya elverişli olmalıdır⁶⁵. Suçun gerçek faillerini ortaya çıkarmak için re'sen harekete geçilmelidir. Soruşturmayı yürüten kişiler olaylara karışmış kişilerden bağımsız olmalıdır⁶⁶. Yaşam hakkını ihlal eden olayda adı geçen kişilerin tamamının ayrıntılı ifadelerine başvurulmalı, tüm deliller toplanmalı ve toplanan deliller korumaya alınmalıdır⁶⁷. Soruşturma gerekli olduğu ölçüde yaşam

⁶⁰ AYM, Cem Sarısülük ve Diğerleri, § 143.

⁶¹ AİHM, Opuz/Türkiye, 33401/02, 09.06.2014; AİHM, Önerııldız/Türkiye, 48939/99, 30.11.2004; AİHM, Dink/Türkiye, 2668/07, 14.09.2010; Tanrıkulu (n 22) 91.

⁶² AİHM, Kaya/Türkiye, 158/1996/777/978, 19.02.1998.

⁶³ Turabi (n 40) 46.

⁶⁴ Karan (n 40) 132.

⁶⁵ AİHM, Salman/Türkiye, § 104-109.

⁶⁶ AİHM, Güleç/Türkiye, 21593/93, 27.07.1998, § 82.

⁶⁷ AİHM, Salman/Türkiye, § 104-109.

hakkı ihlal edilenin yakınlarına açık olmalıdır⁶⁸. Soruşturma makul bir çabukluk ve özenle yürütülmelidir⁶⁹. Yaşam hakkına son veren fiilin özel bir saikle (ırkçı, etnik kökene ilişkin, nefret suçu kapsamında) işlenip işlenmediğinin ortaya konması gereklidir⁷⁰.

AİHM, Türkiye aleyhine verilen kararların çoğunda yaşam hakkının usuli yönden ihlal edildiği hükmüne varmıştır. Örneğin Dink/Türkiye kararında, devletin koruma yükümlülüğü yanında usuli yükümlülüklerini de ihlal ettiğine hükmetmiştir. Olay gerçekleşikten sonra, hızlı ve etkin bir soruşturmanın yapılmadığından bahisle yaşam hakkının ihlal edildiğini belirtmiştir: *“Mahkeme, Fırat Dink’in yaşamını korumada ihmallerinden dolayı Trabzon Emniyeti ve Jandarma sorumlularına ve İstanbul Emniyeti sorumlularına karşı başlatılan soruşturmaların takipsizlik kararı ile sonlanması, ihmalleri görülen kişileri belirleme ve bu ihmalleri yaptırım altına alma amacıyla etkili bir soruşturma yürütme yükümlülüğü yükleyen Sözleşme’nin 2. maddesinin gereklerinin ihlali niteliğinde olduğu sonucuna varmıştır. Mahkeme bu nedenle, Sözleşme’nin 2. maddesinin usuli boyutunun da ihlal edildiğine karar vermiştir”*⁷¹.

Hrant Dink’in yakınları, AİHM kararı verildikten sonra başvurucular, birinci derece yakınları olan kişinin öldürülmesi olayı üzerine başlatılan soruşturmanın özellikle kamu görevlileri yönünden etkili bir şekilde yürütülmediğini, soruşturma dosyasının kendilerine karşı gizli tutularak evrak verilmediğini, konu ile ilgili olarak AİHM tarafından 14/9/2010 tarihinde verilen kararın gereklerinin iç hukukta yerine getirilmediğini, bu nedenlerle Anayasa’nın 2., 10., 11., 17., 36. ve 40. maddelerinin ihlal edildiğini ileri sürerek bireysel başvuruda bulunmuşlardır.

Anayasa Mahkemesi, gerek kamu görevlilerinin yargılanmasına ilişkin mevzuatın uygulanmasında gerekli özenin gösterilmemesi ve kamu görevlilerinin soruşturulması hususunda izlenen yöntemlerdeki hatalar, gerekse adli birimlerin yeterince hızlı ve özenli davranmamaları sebepleri ile olay kapsamında ihmalleri olduğu ileri sürülerek kimlikleri tespit edilen İstanbul ve Trabzon’daki kamu görevlilerinin cinayetin üzerinden uzunca bir süre geçmiş olmasına rağmen halen ifadelerinin bağımsız adli birimlerce alınamadığı, olaydaki rollerinin saptanamadığı,

⁶⁸ AİHM, McKerr/Birleşik Krallık, 28883/95, 04.05.2001; AİHM, Paul ve Audrey Edwards/Birleşik Krallık, 46477/99, 14.03.2002; Doğru ve Nalbant (n 19) 50-54.

⁶⁹ AİHM, Dink/Türkiye, § 79.

⁷⁰ AİHM, Natchova ve Diğerleri/Bulgaristan, 43577/98, 06.07.2005, § 144-159; AİHM, Dink/Türkiye, § 81.

⁷¹ Mahkeme, başvurucular Rahil Dink, Delal Dink, Arat Dink ve Sera Dink’e birlikte 100 000 Avro (yüz bin Avro); başvurucu Hasrof Dink’e 5000 Avro (beş bin Avro) tazminat ödenmesine hükmetmiştir.

öldürülenin yakınlarının ancak kendi çabalarıyla soruşturma sürecinden haberdar olabildikleri ya da katılabildikleri, soruşturmanın makul bir özen ve hızla yapılamadığı anlaşılmış olduğundan, hakkın özüne zarar verecek şekilde yürütülen bu soruşturmanın bir bütün olarak etkisiz olduğunun kabul edilmesi gerektiğini belirtmiş ve yaşam hakkının usuli boyutunun ihlal edildiğine hükmetmiştir⁷².

C. Yaşam Hakkının İhlali Durumunda Bireysel Başvuru Ehliyeti

1. Genel Olarak Mağduriyet Statüsü

Kanunun 46. maddesi, bireysel başvurunun, ihlale yol açtığı ileri sürülen işlem, eylem ya da ihmal nedeniyle güncel ve kişisel bir hakkı doğrudan etkilenenler tarafından yapılabileceğini düzenlemektedir. Bu kapsamda, "gerçek kişiler" kamu gücü tarafından anayasal hakları ihlal edildiği gerekçesiyle Anayasa Mahkemesine başvurabileceklerdir⁷³.

Ehliyete ilişkin Sözleşmede yer alan düzenleme baktığımızda, 34. maddeye göre; Sözleşme ve Protokollerinde tanınan hakların Yüksek Sözleşmeciler Tarafından (Sözleşmenin tarafı devletlerden) biri tarafından ihlal edilmesinden dolayı zarar gördüğü iddiasında bulunan her gerçek kişi, hükümet dışı her kuruluş veya kişi grupları Mahkemeye başvurabileceklerdir. Başvuru ehliyetine sahip olan hükümet dışı kuruluşlar, özel hukuk tüzel kişilikleri olup siyasi partiler, sendika, şirket, vakıf, dernek ve meslek kuruluşlarını kapsamaktadır⁷⁴. Maddenin devamında yer alan Yüksek Sözleşmeciler Tarafından, tanınan başvuru hakkının etkin bir şekilde kullanılmasına hiçbir

⁷² Mahkeme, başvurucuların aynı iddialar kapsamında yaptıkları başvurular sonucunda AİHM'in 14.09.2010 tarihli kararı ile 105.000 Avro (§ 36); İstanbul 10. İdare Mahkemesinin 27.10.2010 tarihli kararı ile de 100.000 TL tazminat ödenmesine (§ 52) karar verildiği tespit edildiğinden, bu konuda ayrıca bir tazminat ödenmesine gerek görmemiştir.

⁷³ İlgili madde, kamu tüzel kişilerinin bireysel başvuru yapamayacaklarını açık bir biçimde düzenlemektedir. Bireysel başvuru, kişilerin Anayasayla güvence altına temel hak ve özgürlüklerinin "kamu gücü" tarafından ihlal edilmesi halinde yapabilecekleri bir başvurudur. Kamu tüzel kişiliklerinin kamu gücü kullanan tüzel kişiler olduğu dikkate alındığında, söz konusu düzenleme yerindedir. Maddede kamu tüzel kişilerinin başvuru yapamayacaklarına ilişkin açık bir düzenlemeye yer verilmeseydi dahi bu sonuca ulaşılması gerekirdi. Söz konusu fıkra, özel hukuk tüzel kişilerinin, sadece tüzel kişiliğe ilişkin hakların ihlal edildiği gerekçesiyle başvuru yapılabileceğini de düzenlemektedir. Tüzel kişilik dışında, üyelerin haklarına ilişkin bir ihlal gerçekleşmesi halinde tüzel kişiler bireysel başvuru yapamayacaklardır.

⁷⁴ Uğur Erdal ve Hasan Bakırcı, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 3. Maddesi Uygulama El Kitabı* (OMCT El Kitapları Dizisi 2006) 68 vd.; İbrahim Çınar, 'Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin Yargı Yetkisi ve Mağdurluk Statüsü' in Musa Sağlam (ed), *Bireysel Başvuru İnceleme Usulü ve Kabul Edilebilirlik Kriterleri (Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Anayasa Mahkemesi)* (Anayasa Mahkemesi Yayınları 2013) 203.

suretle engel olmamayı taahhüt ettikleri ifadesiyle başvuru hakkı kuvvetlendirilmektedir.

Sözleşme kapsamında bireysel başvuruda bulunabilmek için Sözleşme ve eki protokollerle korunan bir hakkın ihlal edilmiş olması, başvurusunun bu ihlalden etkilenmesi ve karar verilinceye kadar mağduriyetinin devam etmesi gerekir⁷⁵. Dava açma ehliyetine sahip olan kişiler, temel bir hakları kamu gücü tarafından ihlal edilmiş olan mağdur statüsündeki kişilerdir. AİHM'in mağdur statüsü konusundaki belirlemeleri, AYM'ye yapılacak bireysel başvurular açısından oldukça önemlidir. Mahkeme, AİHM kararlarına yaptığı atıflarla mağdur statüsü konusunda belirlemeler yapmaktadır. Örneğin Anayasa Mahkemesi'nin Sadık Koçak ve Diğerleri başvurusunda görüleceği üzere, AİHM kararlarında olduğu gibi mağdur sıfatının karar verilinceye kadar devam etmesi aramaktadır⁷⁶. Aynı kararda görüleceği üzere, idari makamlar ve derece mahkemeleri tarafından başvuru lehine bir tedbir ya da kararın alınması suretiyle ihlalin tespit edilmesi ve verilen karar ile bu ihlalin uygun ve yeterli biçimde giderilmesi halinde ilgili tarafın artık mağdur olduğunun ileri sürülemeyeceği hususunda da AİHM içtihatları dayanak oluşturmaktadır⁷⁷.

⁷⁵ Çınar (n 74) 206; Özellikle yaşam hakkının ihlal edilmesi durumunda, mağduriyet konusu önem arz etmektedir. Niteliği itibarıyla doğrudan hakkı ihlal edilen kişinin başvuruda bulunması mümkün olmadığından, ihlalden doğrudan etkilendiklerini ispat eden kişiler doğrudan mağdur sayılmaktadır.

⁷⁶ "84. Mağdur sıfatının ortadan kalkması, özellikle ihlal edildiği ileri sürülen hakkın niteliği ve ihlali tespit eden kararın gerekçesi ile bu kararın ardından ilgili açıdan uğradığı zararların varlığını devam ettirip ettirmediğine bağlı bulunmaktadır (Benzer yöndeki AİHM kararı için bkz. *Freimanis ve Lidums/Letonya*, B. No: 73443/01 ve 74860/01, § 68, 9/2/2006). Başvuruculara sunulan telafi imkânının uygun ve yeterli olup olmadığı kararı, söz konusu Anayasal temel hak ve özgürlüğün ihlalinin niteliği göz önünde bulundurularak dava koşullarının tamamının değerlendirilmesi sonucunda verilebilecektir. Bu çerçevede bir başvurusunun mağdur sıfatı, Anayasa Mahkemesi önünde şikâyet ettiği durum için aynı zamanda, idari veya yargısal bir kararla kendisine ödenmesine karar verilen tazminata da bağlı olabilecektir (Benzer yöndeki AİHM kararları için bkz. *Gafgen/Almanya [BD]*, B. No: 22978/05, § 116, *Fatma Yüksel/Türkiye*, 51902/08, 9/4/2013, § 48-49)." AYM, Sadık Koçak ve Diğerleri, 2013/841, 23.01.2014, § 84.

⁷⁷ "83. Bununla birlikte, Anayasa Mahkemesi açısından, idari makamlar ve derece mahkemeleri tarafından başvuru lehine bir tedbir ya da kararın alınması suretiyle ihlalin tespit edilmesi ve verilen karar ile bu ihlalin uygun ve yeterli biçimde giderilmesi halinde ilgili tarafın artık mağdur olduğu ileri sürülemeyecektir. Bu iki koşul yerine getirildiği takdirde, bireysel başvuru mekanizmasının ikincil niteliği dolayısıyla Anayasa Mahkemesinin inceleme yapmasına gerek kalmayacaktır. Bu kapsamda, Anayasa'nun 17. maddesine ilişkin şikâyetler açısından, kapsamlı bir ceza soruşturmasını müteakip yapılan ve makul bir tazminata hükmedilmesi ile sonuçlanan idari dava yolu, etkili bir başvuru yoludur ve mağdur sıfatını ortadan kaldırmaya yetecektir (B. No: 2012/752, 17/9/2013, § 61 ve 74, benzer yöndeki AİHM kararları için bkz. *Scordino/İtalya*, 36813/97, 29/3/2006, § 178 ve devamı, *Eckle/Almanya*, 8130/78, 15/7/1982, § 64-70, *Jensen/Danimarka*,

Mağdur kavramı doğrudan mağdur, dolaylı mağdur ve potansiyel mağdur olarak üç türdür⁷⁸. Doğrudan mağdur, Anayasa ve Sözleşme tarafından güvence altına alınmış hakkı kamu gücü tarafından ihlal edilen ve bu ihlalden doğrudan etkilenen kişidir. Ancak Mahkeme doğrudan mağduriyet kavramını bazı durumlarda, örneğin yaşam hakkı ihlalinde, genişleterek yorumlamakta ve hakkı doğrudan ihlal edilen kişi ile arasında özel bir bağ, yakın akrabalık bulunan kişileri de doğrudan mağdur kapsamında değerlendirmektedir⁷⁹.

Hak ihlalinin, doğrudan mağdur dışında doğrudan mağdurla yakın ilişkisi olan kişileri dolaylı olarak etkilemesi halinde, bu kişilerin dolaylı mağdur olduklarından bahsedilmektedir⁸⁰. Dolaylı mağdur kavramı, kaybolan ya da sınır dışı edilen kişilerin yakınları tarafından yapılan başvurularda gündeme gelmektedir. Sözleşmenin özellikle 2. ve 3. maddeleri kapsamında yapılan başvurularda, başvuruçuların Mahkeme tarafından dolaylı mağdur kabul edildiği görülmektedir⁸¹.

Mahkeme karşısına gelen olaylarda, hak ihlalinin yakın olması ve telafisi imkânsız zarar doğurma riskinin bulunması neticesinde doğrudan mağduriyet şartı aranmasına yönelik genel kuralına istisna getirerek potansiyel mağdur kavramını geliştirmiştir⁸². İnsan hakkı ihlallerinin tespiti ve telafisi yönünde kararlar veren AİHM,

48470/99, 20/9/2001; Fatma Yüksel/Türkiye, 51902/08, 9/4/2013, § 45-46)." AYM, Sadık Koçak ve Diğerleri, § 83.

⁷⁸ Çınar (n 74) 203 vd.

⁷⁹ Çınar (n 74) 209; "Doğrudanlık şartı çok sıkı uygulanmamalıdır. Çünkü örneğin 'yaşam hakkı' vb. ihlallerde, hakkı doğrudan etkilenenler değil, çoğunlukla onların yakınları bireysel başvuruda bulunacak durumdadır." Öykü Didem Aydın, 'Türk Anayasa Yargısında Yeni Bir Mekanizma: Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru' (2011) 15(4) Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 121, 154.

⁸⁰ Erdal ve Bakırcı (n 74) 70-71; Çınar (n 74) 211.

⁸¹ "133. Mahkeme suumuamelenin 3. Madde kapsamında ele alınması için asgari şiddet seviyesine ulaşmış olması gerektiğini belirtmektedir (bkz. 20 Mart 1991 tarihli Cruz Varas ve Diğerleri-İsveç Kararı 1991, Seri A no. 201, sf. 31, 83. Madde). Bu açıdan, başvuranın oğlunun gözaltına alındığına yönelik kesin bir inançla oğlunun kaybolmasını takip eden günlerde Cumhuriyet Savcısı ile temaslarda bulunduğunu hatırlatmaktadır. Başvuran oğlunun köyde tutuklandığına kendi gözleri ile şahit olmuştur ve oğlunun bu son görüşmeden sonra görülmemesi, başvuranın 30 Kasım ve 15 Aralık 1993 tarihli başvurularında belirtilen şekilde oğlunun güvenliğinden endişe duymasına neden olmuştur (bkz. Yukarıdaki paragraflar 39 ve 42). Ancak, Cumhuriyet Savcısı başvuranın şikâyetini ciddi bir şekilde ele almamış ve bunun yerine jandarmaların başvuranın oğlunun PKK tarafından kaçırıldığına yönelik varsayımına itibari değer vermeyi tercih etmiştir. Sonuç olarak, başvuran oğlunun tutuklandığını ve oğlunun daha sonraki akıbetine ilişkin resmi bir bilginin olmadığını bilmenin acısı ile başbaşa bırakılmıştır. Bu acı uzun süreli olarak devam etmiştir.". Kararda şikâyet sahibinin insan hakları ihlali mağdurunun annesi olması ve kendisinin de acı ve sıkıntısı karşısında yetkililerin sergilemiş oldukları rahat tutum nedeniyle mağdur olduğu belirtilmiştir (§ 74). AİHM, Kurt/Türkiye, B. No: 15/1997/799/1002, 25.05.1998.

⁸² Çınar (n 74) 212.

dava ehliyeti bakımından genişletici bir yorumla doğrudan ve dolaylı mağdur yanında potansiyel mağdur kavramını da kabul etmiştir. Kamu gücü tarafından henüz uygulanmamış ancak ileride uygulandığında kişilerin haklarını ihlal edecek olan düzenlemeler bakımından *Klass ve Diğerleri/Almanya* kararıyla potansiyel mağdur kavramını geliştirmiştir⁸³. Potansiyel mağdur sıfatının ve buna bağlı olarak başvurunun kabulü için, ciddi ve telafisi imkânsız bir zarar riskinin bulunması, kanunun mağdura uygulanmasının kuvvetle muhtemel olması, ihlal tehlikesinin yakın olması, ulusal düzenlemenin varlığının doğrudan başvurucaunun haklarını ihlal etmesi gerekmektedir⁸⁴.

2. Yaşam Hakkının İhlali Bakımından Mağduriyet Kapsamında Ehliyet

AİHM ve Anayasa Mahkemesi uygulamalarına bakıldığında; ehliyet bakımından esas olan, kişisel ve güncel bir temel hakkı "doğrudan" ihlale uğrayanların başvuru yapabilmesidir. Bireysel başvuruda mağdur kavramı, doğrudan ihlal kavramı ile açıklanmaktadır. Hakkı ihlale uğrayan ve bundan doğrudan zarar gören kişi bireysel başvuruda bulunabilecektir.

Yaşam hakkı bakımından doğrudan hakkı ihlal edilen kişi, yaşamını kaybeden kişidir. Ancak bu ihlal durumunda doğrudan mağdurun ihlal edilen hakkına ilişkin bireysel başvuruda bulunması mümkün değildir. Ancak hukuk düzeninde oluşan hukuka aykırı işlemlerin ya da eylemlerin de aykırılıklarının tespit edilmesi gerekmektedir. Ölüm, devletin temel hak ve özgürlüklere ilişkin yükümlülüklerini ortadan kaldırmamaktadır⁸⁵. Bu nedenle AİHM doğrudan mağduriyet kavramını genişletmekte ve kişisel hakkı ihlal edilen gerçek mağdur kavramını geniş yorumlamaktadır. Örneğin İlhan/Türkiye davasında, başvuruca yaşam hakkı ihlal edilen kişinin kardeşidir. Mahkeme, kardeşi jandarmalar tarafından dövülerek tutuklanan ve tutukluluk süresince hayati tehlikeye sahip yaralarına tedavi uygulanmayan başvurucaunun başvurusunu kabul etmiştir⁸⁶. Mahkeme kararında, doğrudan mağdur olan kişi adına şikâyetçi olunabileceğinden bahsetmektedir. Başvuruda bulunanların şikâyetçi oldukları durumdan, doğrudan etkilendiklerini ispat etmeleri gerektiği kararda vurgulanmaktadır. Gerçek mağdurun başvuru yapabilmesi kuralı, bu hakkın niteliği gereği mümkün olmadığından, genişletilerek uygulanmaktadır⁸⁷.

⁸³ AİHM, *Klass ve Diğerleri/Almanya*, 5029/71, 06.09.1978.

⁸⁴ Çınar (n 74) 213 vd.

⁸⁵ Şirin, *Anayasa Şikâyeti* (n 3) 169.

⁸⁶ AİHM, *İlhan/Türkiye*, 22277/93, 27.06.2000.

⁸⁷ Çınar (n 74) 209.

AIHM gibi Anayasa Mahkemesi de yaşam hakkının ihlaline ilişkin bireysel başvurularda mağdur kavramını genişleterek uygulamaktadır. AYM, Serpil Kerimoğlu ve Diğerleri başvurusunda, yaşam hakkı ihlal edilen kişinin eşinin, çocuklarının ve kardeşlerinin başvurusunu kabul etmiştir. Kararda, yaşam hakkının doğal niteliği gereği, yaşamını kaybeden kişiler açısından bu hakka yönelik bir başvuru ancak yaşanan ölüm olayı nedeniyle mağdur olan ölen kişilerin yakınları tarafından yapılabileceği belirtilmektedir. Söz konusu başvuruda başvurucular, başvuru konusu olayda ölen kişinin eşi, çocukları ve kardeşleri olduğundan başvuruda ehliyet açısından bir eksiklik, kişi bakımından yetkisizlik görülmemiş ve başvuruları kabul edilmiştir⁸⁸.

AYM'nin başvurucunun mağduriyetini kabul ettiği başvurulara örnekler vermek, mağdur kavramı bakımından açıklayıcı olacaktır. Örneğin Makbule Talay ve Diğerleri başvurusunda, başvurucu ölen kişinin annesidir ve başvuru ehliyeti açısından bir eksiklik bulunmamaktadır⁸⁹. Zübeyt Çiftçi başvurusunda başvurucu ölen kişinin babası olup yaşam hakkının ihlali bakımından yapılacak tespitte meşru menfaati bulunduğundan başvuru ehliyeti açısından bir eksiklik söz konusu değildir⁹⁰. Filiz Aka başvurusunda, başvurucu ölen kişinin eşidir ve Mahkeme başvuru ehliyetini kabul etmektedir⁹¹. Semiha Gür başvurusunda, başvurucu ölen kişinin kardeşidir ve yaşam hakkının ihlali bakımından yapılacak tespitte meşru menfaati söz konusu olduğundan başvuru ehliyeti açısından bir eksiklik bulunmamaktadır⁹². Mehmet Kaya

⁸⁸ AYM, Serpil Kerimoğlu ve Diğerleri, 2012/752, 17.09.2013, § 41.

⁸⁹ AYM, Makbule Talay Başvurusu, 2013/8592, 06.01.2016, § 38.

⁹⁰ AYM, Zübeyt Çiftçi Başvurusu, 2013/7900, 19.11.2015, § 34.

⁹¹ AYM, Filiz Aka Başvurusu, 2013/8365, 10.06.2015, § 24; "23. Başvurucunun iddialarına yönelik olarak Bakanlığın görüşünde, AIHM içtihatları uyarınca, ulusal yetkililerce ihlalin tespit edilmesi ve verilen karar ile bu ihlalin uygun ve yeterli biçimde giderilmesi halinde, ilgili tarafın mağdur olduğunu ileri süremeyeceği, yaşam hakkının ihlaline kasten sebebiyet verilmemiş ise, etkili bir yargısal sistem kurma şeklindeki pozitif yükümlülüğün, her olayda ceza hukuku yollarının bulunmasını zorunlu kılmadığı, başvurucunun tazminat davası açmış olması ve bu dava sonucu tazminat kazanmış olması halinde mağdur sıfatının kaybolup kaybolmadığı hususunun değerlendirilebileceği ifade edilmiştir. 24. Anayasa'nın 17. maddesi kapsamında, devletin yerine getirmek zorunda olduğu usul yükümlülüğünün bir olayda gerektirdiği soruşturma türünün, yaşam hakkının esasına ilişkin yükümlülüklerin cezai bir yaptırım gerektirip gerektirmediğine bağlı olarak tespiti gerekmektedir. Buna göre, genel olarak ihmal suretiyle ortaya çıkan ölümlerde "etkili bir yargısal sistem kurma" yönündeki pozitif yükümlülük her olayda mutlaka ceza davası açılmasını gerektirmez. Mağdurlara hukuki, idari ve hatta disiplinle ilgili hukuk yollarının açık olması yeterli olabilir (Serpil Kerimoğlu ve Diğerleri, B. No: 2012/752, 17/9/2013, § 59). Ancak bu şekildeki bir kabul, bu tür olaylarda yürütülen ceza soruşturmalarının Anayasa Mahkemesi tarafından değerlendirilmeyeceği anlamına gelmemektedir (Nail Artuç, 2013/2839, 3/4/2014, §§ 37-38)." AYM, Filiz Aka Başvurusu, § 23-24.

⁹² AYM, Semiha Gür Başvurusu, 2013/8691, 06.01.2016, § 37.

ve Diğerleri başvurusunda, başvuruöular ölen kişinin annesi, babası ve kardeşi olup idari ve yargısal denetim süreçlerine katılımlarının sağlanmasının meşru menfaatlerini korumak için gerekli olduğu ifade edilmektedir⁹³. Hüseyin Çat ve Diğerleri başvurusunda da başvuruöular ölen kişinin annesi, babası ve kardeşleridir. Mahkeme, ölenin yakınlarının başvurusunda, başvuru ehliyeti açısından bir eksiklik bulunmadığına hükmetmektedir⁹⁴.

Yaşam hakkı bakımından neden dolayı mağdur değil de doğrudan mağdur kavramının tercih edildiğine değinmek gerekir. Dolaylı mağdur, güvence altına alınmış bir hakkın ihlali dolayısıyla doğrudan mağdur olan kişi yanında dolaylı olarak bu ihlalden mağdur olan kişilerin başvuruda bulunabilmesine imkân verir⁹⁵. Oysa yaşam hakkının ihlali durumunda, hakkı ihlal edilen kişi yanında bundan etkilenenlerden değil, hakkı ihlal edilen adına başvuruda bulunanlardan bahsedilmektedir. Bu nedenle bu başvuruöular doğrudan mağdur statüsündedir.

Ehliyet konusunda değinilmesi gereken bir diğer önemli husus, ölümlerle sonuçlanmayan bir olay sonucu yaşam hakkının ihlaline ilişkin yapılan başvurunun kabul edilebilmesi halidir⁹⁶. AİHM, Makaratzis/Yunanistan kararında⁹⁷, devletin güç kullanması sonucu ağır yaralanan başvuruöu Christos Makaratzis'in yaşam hakkının ihlal edildiğine ilişkin yaptığı başvuruyu kabul etmiştir. Başvuruya konu olayda, Yunan vatandaşı olan başvuruöu, ABD Büyükelçiliği yanındaki kırmızı ışıktaki geçmesi üzerine çok sayıda polis arabası ve motosikletli polis tarafından takip edilmeye başlanmıştır. Başvuruöu kaçış esnasında birkaç araca çarpmış ve iki sürücü yaralanmıştır. Polislerce kurulan bariyeri atlatınca polislerce araca ateş açılmıştır. Bir benzin istasyonunda duran başvuruöu kapıları kilitlemiş ve aracından inmemiştir. Başvuruöu, bu esnada polislerin araca ateş etmeye devam ettiklerini iddia etmiştir. Ardından kapıyı açmayı ve başvuruöuyu ele geçirmeyi başarmışlardır. Balistik raporun bulgularına göre, arabanın sürücü seviyesine yatay veya yukarı doğru bir yörünge izleyen mermilerle açılmış on altı delik vardı. Arabanın ön camında, arka camdan giren mermilerin neden olduğu üç delik ve bir iz vardı; arka cam kırılmış ve içeriye düşmüştü. Sonuç olarak, başvuran sağ kolundan, sağ ayağından, sol kalçasından ve göğsünün sağ tarafından yaralanmış ve dokuz gün hastanede

⁹³ AYM, Mehmet Kaya ve Diğerleri Başvurusu, 2013/6979, 20.05.2015, § 96.

⁹⁴ AYM, Hüseyin Çat ve Diğerleri Başvurusu, 2013/8475, 21.05.2015,

⁹⁵ Çınar (n 74) 211.

⁹⁶ Harris, O'boyle ve Warbrick (n 18) 55.

⁹⁷ AİHM, Makaratzis/Yunanistan, 50385/99, 20.12.2004.

yatmıştır. Ağır yaralanan başvurucu fiziksel problemler yanında başvurucu ruhsal problemler de yaşamıştır⁹⁸.

Mahkeme bu olayda, hükümetin polisin başvurucuyu öldürme niyetinde olmadığı yönündeki iddiasını kabul etmektedir. Ancak, başvurucunun öldürülmemiş olmasının tesadüfi olduğunu da belirtmektedir. Mağdurun yaralarının ciddiyeti taraflar arasında tartışma konusu değildir. Olayda kullanılan gücün derecesi ve türü ışığında Mahkeme, polisin kişiyi öldürmek niyetinde olup olmadığına bakılmaksızın, hatta başvurucu sağ kalmış olsa bile, "niteliği gereği yaşamını tehlikeye sokan bir eylemin mağduru olması" nedeniyle 2. maddenin olaya uygulanacağına karar vermiştir⁹⁹.

Peker/Türkiye kararında¹⁰⁰, Mahkeme, başvuranın tesadüfen hayatta kalmasının, Mahkeme'nin Sözleşme'nin 2. maddesi uyarınca şikâyeti incelemesini engellemediğini, çünkü cezaevi ortamında ateşli silahın kullanılması potansiyel olarak ölümcül olup, başvuranın hayatını tehlikeye attığını değerlendirmektedir. Mahkeme, Alkın/Türkiye¹⁰¹ ve Perişan/Türkiye¹⁰² kararlarında aynı yönde değerlendirmeler yapılmıştır. Söz konusu başvurularda başvurucular, devletin yaşam hakkına müdahale ettiği ancak hayatta kalan kişilerdir. Mahkeme, yaşanan olayların potansiyel olarak ölümcül olması sebebiyle Sözleşmenin 2. maddesi uyarınca yapılan başvuruları kabul etmiştir.

⁹⁸ AİHM, Makaratzis/Yunanistan, § 89.

⁹⁹ AİHM, Makaratzis/Yunanistan, § 54-55.

¹⁰⁰ AİHM, Peker/Türkiye, 42136/06, 12.04.2011, § 41.

¹⁰¹ AİHM, Alkın/Türkiye, 75588/01, 13.10.2009: "AİHM, her halukarda, döşenen mayının ve sonradan gerçekleşen patlamanın öldürme potansiyeline sahip olduğu ve başvuranın hayatını tehlikeye attığı gerekçesiyle, başvuranın patlamadan sonra şans eseri hayatta kalmasının, AİHM'yi söz konusu şikâyeti AİHM'nin 2. maddesi kapsamında incelemekten alıkoymadığını belirtir." (AİHM resmî sitesinde yer alan resmi çeviri kullanılmıştır.).

¹⁰² AİHM, Perişan ve Diğerleri/ Türkiye, 12336/03, 20.05.2010: Mahkeme, Diyarbakır Cezaevinde yaşanan olaylarda, hayatını kaybetmeyen 6 mahkûm hakkında 2. maddenin uygulanabilir olduğuna hükmetmiştir: "...kullanılan gücün şiddeti ve türü, kasıtlı olup olmadığı veya güç kullanımının altında yatan esas niyetin ne olduğu konusunda yukarıda belirtilen değerlendirmeleri dikkate alan AİHM (mutatis mutandis, Makaratzis, ilgili bölüm, prg. 51), bu altı başvuranın sonunda hayatta kalmış olsalar bile yaşamlarını tehlikeye atan bir şiddete maruz kaldıklarına inanmaktadır." (AİHM resmî sitesinde yer alan resmi çeviri kullanılmıştır.).

II. ANAYASA MAHKEMESİ'NİN YAŞAM HAKKINA İLİŞKİN BİREYSEL BAŞVURU KARARLARI

A. Genel Olarak

Anayasa Mahkemesi'nin bireysel başvuru kararları incelendiğinde, bu çalışma yapılanaya kadar yaşam hakkına ilişkin olarak toplam 835 adet başvuru yapıldığı tespit edilmiştir¹⁰³. Başvurular kapsamında yaşam hakkının kamu gücü tarafından ihlal edildiğine hükmedilen karar sayısı 232'dir. Bu kararlar arasında farklı müdahale iddiaları, yani yaşam hakkının ihlali iddiasına sebep oluşturan maddi olaylar yer almaktadır.

Kararlardaki maddi sebeplere baktığımızda on dört farklı müdahale iddiası ile karşılaşmaktayız: Güvenlik güçlerinin ölümcül güç kullanması; koruma yükümlülüğünün ihlal edildiğine ilişkin diğer iddialar; tıbbi ihmal ve sağlık hizmetlerine erişememe sonucu ölüm; üçüncü kişiler arası eylemler sonucu ölüm/ağır yaralanma-usul yükümlülüğü; kişinin intihar riskine karşı korunması; yaşamsal tehlikeye rağmen sınır dışı; yaşam hakkı ile bağlantılı etkili başvuru hakkı; kayıp vakıaları; devletin gözetimi altında meydana gelen ölüm; afete karşı koruma; yaşam hakkı ile bağlantılı ayrımcılık yasağı; AİHM kararlarına uyulmaması; AYM kararlarına uyulmaması ve üçüncü kişilerin ölümcül güç kullanmasına karşı koruma¹⁰⁴.

¹⁰³ Anayasa Mahkemesi'nin Resmi internet sayfasında bireysel başvuru kararları yayınlanmaktadır. 21.05.2025 tarihi itibarıyla, sayfada yer alan 14847 adet karar içinde yaşam hakkına ilişkin 835 adet karara ulaşılmıştır. Bkz. <http://www.anayasa.gov.tr/Kararlar/KararlarBilgiBankasi>, Erişim Tarihi: 21 Mayıs 2025.

¹⁰⁴ Anayasa Mahkemesi sitesinde bireysel başvuru karar arama motorunda "inceleme sonuçları" kısmından arama yapıldığında yaşam hakkına ilişkin "müdahale iddiası" olarak bu on dört seçenek karşımıza çıkmaktadır.

MÜDAHALE İDDİASI	BAŞVURU SAYISI	SONUÇ
Güvenlik güçlerinin ölümcül güç kullanması*	286	89 İHLAL
Koruma yükümlülüğünün ihlal edildiğine ilişkin diğer iddialar*	246	55 İHLAL
Tıbbi ihmal ve sağlık hizmetlerine erişememe sonucu ölüm*	111	25 İHLAL
Üçüncü kişiler arası eylemler sonucu ölüm/Ağır yaralanma- Usul yükümlülüğü	93	25 İHLAL
Kişinin intihar riskine karşı korunması*	77	13 İHLAL
Yaşamsal tehlikeye rağmen sınır dışı	41	4 İHLAL
Yaşam hakkı ile bağlantılı etkili başvuru hakkı	39	34 İHLAL
Kayıp vakaları*	20	3 İHLAL
Devletin gözetimi altında meydana gelen ölüm*	18	4 İHLAL
Afete karşı koruma	10	3 İHLAL
Yaşam hakkı ile bağlantılı ayrımcılık yasağı*	6	İHLALE HÜKMEDİLMEMİŞ
AİHM kararlarına uyulmaması*	4	2 İHLAL
AYM kararlarına uyulmaması	1	AÇIKÇA DAYANAKTAN YOKSUNLUK
Üçüncü kişilerin ölümcül güç kullanmasma karşı koruma	1	KİŞİ BAKIMINDAN YETKİSİZLİK

Tablo 1: Anayasa Mahkemesi'nin Bireysel Başvuru Kararlarında Yaşam Hakkının İhlali İddiasıyla Yapılan Başvurular ve Sonuçlarına İlişkin Sayısal Veriler (Oluşturulma Tarihi: 21.05.2025)

Müdahale iddialarından en sık karşılaşılanı güvenlik güçlerinin ölümcül güç kullanmasıdır. İdare adına hareket eden kamu görevlilerinin (kolluk kuvvetlerinin) toplumsal olaylarda ölümcül güç kullanması, kamu gücü tarafından yaşam hakkının ihlali iddiasıyla en çok başvuru yapılan ve en çok ihlal kararı verilen sebeptir. 286 adet başvurudan 89 adedinde yaşam hakkının ihlal edildiğine hükmedilmiştir. Başvurularda müdahale iddialarından en sık karşılaşılanı güvenlik güçlerinin ölümcül güç kullanmasını takip eden ikinci iddia, koruma yükümlülüğünün ihlal edildiğine ilişkin diğer iddialardır. Söz konusu iki müdahale iddiası da devletin güvenlik kamu hizmetini gerektiği gibi görmediğini, eksik gördüğünü ya da hiç görmediğini göstermektedir¹⁰⁵.

Yaşam hakkı bakımından negatif yükümlülüğün ihlaline oldukça az sayıda hükmedilmektedir. Bunun nedeni negatif yükümlülüğün ihlal edilip edilmediğinin

¹⁰⁵ Kamu hizmetinin gerektiği gibi görülmemesi, eksik görülmesi ya da hiç görülmemesi hizmet kusuru anlamına gelir ve idarenin kusurlu sorumluluğunu gerektirir. Ancak kamu gücü tarafından temel hak ve özgürlüklerin ihlali muhakkak devletin ya da diğer kamu tüzel kişilerinin (idarenin) kusurlu sorumluluğu sonucu doğmaz. Kusursuz sorumluluk sonucu da temel hak ve özgürlüklerin ihlali söz konusu olabilir. Ancak daha çok karşılaşılan kusurlu sorumluluk sebebiyle temel hak ve özgürlüklerin ihlali olacaktır. İdarenin asli sorumluluğu kusurlu sorumluluktur. Sorumluluk konusuna ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. Akyılmaz, Sezginer ve Kaya, *İdari Yargılama* (n 4) 546 vd.

belirlenmesinin, bir pozitif yükümlülük olan etkili soruşturma yükümlülüğüne bağlı olmasıdır. Devlet etkili soruşturma yürütmeyerek pozitif yükümlülüğünü yerine getirmediyse, negatif yükümlülüğünü ihlal edip etmediği incelenememektedir. Negatif yükümlülüğün ihlaline hükmedilen karar sayısının azlığı, AİHM kararlarında da karşılaşılan bir durumdur¹⁰⁶. Russell, AİHM'nin güvenlik güçlerinin ölümcül güç kullanması halinde kullanılan gücün "kesinlikle gerekli" olması gerektiği kriterinden yola çıkarak ve bu kriteri devlet lehine geniş yorumlayarak bu sonuca vardığını belirtmektedir¹⁰⁷. Yazar tarafından devletin kolluk güçlerinin operasyon planlamasında var olan eksiklikler ile denetim eksikliklerini tespit etmedeki isteksizliği de ortaya çıkan sonucun bir diğer sebebi olarak değerlendirilmektedir¹⁰⁸. Denetim eksikliklerinin tespiti, etkili soruşturma yükümlülüğünün ihlalinin bir sebebi olarak değerlendirilebilir. Bu nedenle AİHM ve AYM'nin devletin yaşam hakkı bakımından negatif yükümlülüğünü ihlal ettiğine ilişkin karar sayısının azlığı aynı sebeplere dayanmaktadır.

B. Güvenlik Güçlerinin Ölümcül Güç Kullanması Müdahale Sebebi Üzerine

2559 sayılı Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu'nun 16. maddesi, polisin zor ve silah kullanma yetkisini düzenlemektedir. Maddeye göre, polis görevini yaparken direnişle karşılaşması halinde, bu direnişi kırmak amacıyla ve kıracak ölçüde zor kullanmaya yetkilidir. Zor kullanma yetkisi kapsamında, direnmenin mahiyetine ve derecesine göre ve direnenleri etkisiz hale getirecek şekilde kademeli olarak artan nispette bedenî kuvvet, maddî güç ve kanunî şartları gerçekleştiğinde silah kullanılabilir.

Maddenin yedinci fıkrası silah kullanma yetkisinin hukuki sınırlarını çizmektedir:

"Polis; a) Meşru savunma hakkının kullanılması kapsamında, b) Bedenî kuvvet ve maddî güç kullanarak etkisiz hale getiremediği direniş karşısında, bu direnişi kırmak amacıyla ve kıracak ölçüde, c) Hakkında tutuklama, gözaltına alma, zorla getirme kararı veya yakalama emri verilmiş olan kişilerin ya da suçüstü halinde şüphelinin yakalanmasını sağlamak amacıyla ve sağlayacak ölçüde, d) (Ek: 27/3/2015-6638/4 md.) Kendisine veya başkalarına, işyerlerine, konutlara, kamu binalarına, okullara, yurtlara, ibadethanelere, araçlara ve kişilerin tek tek veya toplu halde bulunduğu açık veya kapalı alanlara molotof, patlayıcı, yanıcı, yakıcı, boğucu, yaralayıcı ve benzeri

¹⁰⁶ Hannah Russell, *The Use of Force and Article 2 of the ECHR in Light of European Conflicts* (Bloomsbury 2017) 40.

¹⁰⁷ Russell (n 106) 40 vd.

¹⁰⁸ Russell (n 106) 40 vd.

silahlarla saldıran veya saldırıya teşebbüs edenlere karşı, saldırıyı etkisiz kılmak amacıyla ve etkisiz kılacak ölçüde, silah kullanmaya yetkilidir."

2803 sayılı Jandarma Teşkilat, Görev ve Yetkileri Kanunu'nun 11. maddesine göre; Jandarma, kendisine verilen görevlerin ifası sırasında hizmet özelliğine uygun ve görevin gereği olarak kanunlarda öngörülen silah kullanma yetkisine sahiptir. Polis ve jandarma, söz konusu kanuni sınırlara uygun biçimde güç kullandığında hukuka aykırılık söz konusu olmayacaktır.

Güvenlik güçlerinin ölümcül güç kullanması, ilgili kanunlarınca belirlenen sınırlar içerisinde olsun ya da olmasın, güvenlik güçlerinin kişilerin yaşamını sonlandırmaya sebep olacak ölçüde güç kullanması demektir. Anayasanın temel hak ve özgürlüklerin sınırlanmasına ilişkin 13. maddesinde yer alan kanunilik şartına uygun bir ölümcül güç kullanımı, aynı maddede yer alan ölçülülük ilkesine uygun değilse ya da yaşam hakkını düzenleyen 17. maddede sayılan yaşam hakkının ihlali sayılmayacak istisnai haller kapsamında değilse yaşam hakkının kamu gücü tarafından ihlaline sebep olacaktır. Kanunilik şartına uygun olmayan bir ölümcül güç kullanımı ise, diğer şartlara bakmaya gerek olmadan yaşam hakkını ihlal etmiş olacaktır.

Güvenlik güçlerinin ölümcül güç kullanması sebebiyle yaşam hakkının ihlal edildiğine ilişkin başvurular, devletin bazen de negatif yükümlülüğünü ihlal ettiği biçiminde karara bağlanabilmektedir. Ölümcül güç kullanmanın kanuni düzenlemelerde yer alan ilkelere aykırı biçimde gerçekleşmiş olması ve hukuki sınırlar aşılarak gerçekleşmesi halinde, devletin öldürmeme yükümlülüğünü ihlalden bahsetmek gerekirken, kimi zaman soruşturmanın gerektiği gibi yapılmaması nedeniyle devletin öldürmeme yükümlülüğünü ihlal edip etmediği tespit edilememekte ve usuli yönden ihlale hükmedilmektedir¹⁰⁹.

Mahkemenin, güvenlik güçlerinin ölümcül güç kullanması sebebiyle yaşam hakkına ilişkin negatif yükümlülüğün kamu gücü tarafından ihlal edildiğine hükmettiği *Tochukwu Gamaliah Ogu Başvurusu* ve detaylı bir inceleme sonucu güvenlik güçlerinin ölümcül güç kullanmasının yaşam hakkını ihlal etmediğine hükmettiği *Gazal Kolanç ve Diğerleri Başvurusu* aşağıda ayrıntılı olarak ele alınacaktır¹¹⁰. Devletin öldürmeme yükümlülüğünün ihlaline, Mahkeme tarafından hangi kriterlere esas

¹⁰⁹ AYM, Cemil Danışman, § 99; AYM, Salih Akkuş, 2012/1017, 18.09.2013, § 29, AYM, Tochukwu Gamaliah Ogu, 2018/6183, 13.01.2021, § 154.

¹¹⁰ *Gazal Kolanç ve Diğerleri Başvurusu* somut olayın detayları sebebiyle, *Tochukwu Gamaliah Ogu Başvurusu* ise negatif yükümlülüğün ihlaline karar verilmiş olması sebebiyle tercih edilmiştir.

alınarak karar verildiğinin tespit edilmesi bakımından ilgili kararların değerlendirilmesi faydalı olacaktır.

1. Gazal Kolanç ve Diğerleri Başvurusu¹¹¹

Başvurucular Gazal Kolanç ve Reşit Kolanç tarafından yapılan bu başvuru; Cizre'de uygulanan sokağa çıkma yasağı sırasında tıbbi yardım ve tedavi sağlanmaması ve güvenlik kuvvetlerinin güç kullanımı neticesi ölüm meydana gelmesi nedeniyle yaşam hakkının ve bu hak bağlamında etkili soruşturma yapma yükümlülüğünün, sokağa çıkma yasağı uygulaması nedeniyle kişi hürriyeti ve güvenliği hakkının, cenazelerin buldukları sıradaki fiziksel durumları, cenazeleri teslim alırken ve defin için dinî merasim sırasında yaşanan zorluklar nedeniyle kötü muamele yasağı, özel hayata ve aile hayatına saygı hakkı ile din ve vicdan özgürlüğünün, Av. Ramazan Demir'in bazı başvurucular adına Anayasa Mahkemesi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine geçici tedbir talebiyle bireysel başvurular yapmasının ardından bir ceza soruşturması kapsamında tutuklanması nedeniyle bireysel başvuru hakkının ihlal edildiği iddialarına ilişkindir.

Anayasa Mahkemesine 27/1/2016-26/12/2019 tarihleri arasında yapılan, kişi ve konu bakımlarından bağlantılı görülen bireysel başvurular kapsamında; 17/11/2017 tarihinde Cizre'de uygulanan sokağa çıkma yasağı sırasında B.K.nın güvenlik güçlerinin güç kullanımı sonucu ölümü nedeniyle yaşam haklarının ihlal edildiği iddiasıyla Gazal ve Reşit Kolanç tarafından yapılan bireysel başvuru 2017/37897 bireysel başvuru numarası üzerinden değerlendirilmeye başlanmıştır. Başvurucular; yakınları B.K.nın sağlığa erişim imkânından mahrum edilmesi, güvenlik güçleri tarafından düzenlenen operasyonda öldürülmesi ve bu olayla ilgili yürütülen soruşturma sonucunda kovuşturmayaya yer olmadığına dair karar verilmesi nedenleriyle yaşam hakkının ihlal edildiğini ileri sürmüştür.

Kararın 223 ila 251 paragrafları arasında Mahkeme, AİHM'in McCann ve Diğerleri kararıyla oluşturmaya başladığı yaşam hakkı içtihadına ilişkin anlatımlara yer verilmektedir. Ardından başvurucuların iddiaları yer almaktadır. Başvurucuların iddialarına göre; bedeni yanmış hâlde bulunan kızlarına uygulanan öldürücü şiddetin mutlak zorunlu ve orantılı bir fiil olduğu kanıtlanamamıştır. Öldürme fiilinin bir çatışma sonucu meydana geldiğine dair hiçbir tutanak, ifade vb. delil bulunmamaktadır. Olay gününe ve olay yerine ait kamera görüntüsü, telsiz kaydı olmadığı gibi operasyona katılan güvenlik güçlerinin ifadelerine de başvurulmamıştır. Olay yerinde bulunduğu iddia edilen silahlarda kızlarının parmak

¹¹¹ AYM, Gazal Kolanç ve Diğerleri, 2017/37897, 05.07.2022.

izleri olduğuna dair bir rapor yoktur. Olay yerinde düzenlendiği iddia edilen raporlarla hastane kayıtları arasında çelişkiler bulunmaktadır. Sayılan gerekçelerle kızlarının, dolayısıyla başvuruçuların yaşam haklarının esas bakımından ihlal edildiği iddiasındadırlar¹¹².

Mahkeme, yaptığı değerlendirmede öldürmeme yükümlülüğünün kamu gücü tarafından ihlal edildiği iddiasının kabul edilebilir olduğuna hükmetmiştir:

*"298. Anayasa Mahkemesince devletin yaşam hakkı bağlamında üç temel yükümlülüğü bulunduğu kabul edilmektedir. Bunlardan ilki yaşamı koruma yükümlülüğüdür. Öldürmeme yükümlülüğü olarak adlandırılacak ikinci yükümlülük, devletin yetki alanında bulunan hiçbir bireyin yaşamına hukuka aykırı olarak son vermemesini öngörür. Son olarak devlet, doğal olmayan her ölüm olayının sorumlularının belirlenmesini ve gerekiyorsa cezalandırılmasını sağlayabilecek etkili resmî bir soruşturma yürütmek durumundadır ve bu yükümlülük etkili soruşturma yapma yükümlülüğü olarak adlandırılmaktadır. Yaşamı koruma ve öldürmeme yükümlülükleri yaşam hakkının maddi boyutu, etkili soruşturma yükümlülüğü ise usul boyutu kapsamında değerlendirilmektedir. 299. Somut başvuruda açıkça dayanaktan yoksun olmadığı ve kabul edilemezliğine karar verilmesini gerektirecek başka bir neden de bulunmadığı anlaşılan yaşam hakkı bağlamında öldürmeme yükümlülüğü ile etkili soruşturma yapma yükümlülüğünün ihlal edildiği iddialarının kabul edilebilir olduğuna karar verilmesi gerekir"*¹¹³.

Mahkemeye göre; yaşam hakkının öldürmeme yükümlülüğü bakımından ihlal edildiğine yönelik iddialar incelenirken öncelikle belirlenmesi gereken husus, ölümün devlet görevlilerinin güç kullanımı sonucu meydana gelip gelmediğidir. Bu çerçevede ilgili kararda, ölüm olayıyla ilgili yürütülen soruşturma sonucunda verilen kovuşturmayaya yer olmadığına dair kararlarda; ilgili kişilerin silahlı terör eyleminde buldukları sırada güvenlik güçlerince öldürüldükleri kabul edilmiştir. Bakanlığın görüşü de aynı yöndedir. Anayasa Mahkemesi, ölü muayene ve otopsi raporlarındaki bulgular da dikkate alındığında ilgili kişilerin güvenlik güçlerince düzenlenen

¹¹² Aynı zamanda başvuruçuların yaşam haklarının usul yükümlülüğü bakımından ihlal edildiği iddiası kapsamında olay yeri incelemesine savcı katılmadığı; soruşturma dosyasında ölüm olayının gerçekleştiği operasyona, öldürme eylemini gerçekleştiren güvenlik güçlerinin sayısına, operasyonda kullanılan silahların niteliğine dair bir bilgi bulunmadığı; olay yeri ve civarında veya olay yerindeki askerî araçlarda bulunan kamera kayıtları soruşturma dosyasına sunulmadığı; dosyada olay gününe ait telsiz kayıtları bulunmadığı; herhangi bir tanık ifadesi alınmadığı; olay yeri incelemesine ait kamera kayıtları ve fotoğrafların dosyaya sunulmadığı; olay yeri inceleme raporundaki çelişkilerin giderilmesi için inceleme ekibinin ifadelerine başvurulmadığı; olay yerinde bulunduğu iddia edilen silahlar üzerinde parmak izi eşleştirmesi yapılmadığı; maktulden çıkarılan mermiler üzerinde kriminal inceleme yapılmadığı iddia edilmiştir (§ 270).

¹¹³ AYM, Gazal Kolanç ve Diğerleri, § 298.

operasyon sırasında öldürüldüğü yönündeki kabul ve tespitlerden ayrılmayı gerektiren bir husus bulunmadığı kanaatindedir. Bu nedenle, ölümün devlet görevlilerinin güç kullanımı sonucu meydana geldiği açıktır¹¹⁴.

Meydana gelen ölümün devlet görevlileri tarafından gerçekleştirildiği tespit edildikten sonra, yaşam hakkına karşı gerçekleşen bu müdahalenin Anayasaya uygun olup olmadığı Anayasamızın 13. ve 17. maddelerinde yer alan ilkelere göre belirlenmelidir¹¹⁵. Bu doğrultuda, kamu gücü tarafından gerçekleştirilen *yaşam hakkı müdahalesinin Anayasaya uygun olabilmesi için sağlanması gereken ilk ölçüt* müdahalenin kanuna dayanmasıdır. Anayasanın 13. maddesi, temel hak ve hürriyetlerin ancak kanunla sınırlanabileceğini belirterek kanunilik sınırını çizmiştir. Kanunilik ölçütüyle ilgili olarak 17. maddenin dördüncü fıkrasında ise, silah kullanılmasına kanunun izin verdiği durumlarda öldürme fiilinin hukuka uygun sayılabileceği düzenlenmiştir. Mevzuatımızda bulunan kolluk kuvvetlerinin güç ve silah kullanımını düzenleyen kanun hükümlerinin varlığının kanunilik kriterini sağlamak bakımından yeterli olup olmadığı değerlendirilmesi gerektiği Mahkeme tarafından vurgulanmıştır. Kanunilik kriterin sağlanması, kanun hükümlerinin yaşam hakkına ancak mutlak bir zorunluluk altında ve ölçülü olarak müdahale edilmesi gerektiğini düzenlemesine; gücün kötüye kullanılmasına, keyfiliğe ve belirli ölçüde dahi olsa kazalara karşı koruma sağlayabilecek düzeyde açık ve yeterli kurallar içermesine bağlıdır¹¹⁶. Kararda, somut olay bakımından kanunilik kriterin sağlandığı kanaatine varılmıştır¹¹⁷.

Yaşam hakkına yapılan müdahalenin Anayasaya uygun sayılması için karşılanması gereken ikinci ölçüt, müdahalenin Anayasa'nın 17. maddesinin dördüncü fıkrasında sayılan istisnai durumlardan biri kapsamında gerçekleştirilmesidir. Olaya ilişkin kovuşturmaya yer olmadığına dair verilen kararlarda güvenlik güçlerinin güç kullanımının bu istisnai durumlardan meşru müdafaa kapsamında olduğu kabul edilmiştir. Mahkeme de değerlendirmesinde, cesetlerinin yoğun terör saldırılarının

¹¹⁴ AYM, Gazal Kolanç ve Diğerleri, § 333.

¹¹⁵ Mahkeme, öldürme fiilinin Anayasa'nın 13. ve 17. maddelerinde belirtilen ilkeler çerçevesinde Anayasaya uygun olduğunu ispat yükümlülüğünün devlete ait olduğunu kararında ifade etmektedir. Bu hususta bir sonuca ulaşılrken; ölümün gerçekleşme koşullarının dikkatli bir biçimde incelenmesi, yaşamını kaybeden kişinin daha önceki eylemlerinin ve kendisinin yaratacağı tehlikenin niteliğinin değerlendirilmesi; güvenlik görevlileri bakımından sadece fiilen güç kullanan görevlilerin eylemlerinin değil eylemlerin planlanması ve kontrolü dâhil olayın tüm aşamalarının dikkate alınması gereklidir. Bir bütün olarak somut olayın hangi koşullarda gerçekleştiği ve nasıl bir seyir izlediği göz önünde bulundurulması gereken bir diğer husustur (§ 334).

¹¹⁶ AYM, Gazal Kolanç ve Diğerleri, § 336.

¹¹⁷ AYM, Gazal Kolanç ve Diğerleri, § 339.

ve silahlı çatışmaların yaşandığı, girişleri terör örgütü mensuplarınca hendek ve barikatlarla kapatılan, patlayıcılarla tuzaklanan bir alanda otomatik silahlar ve bunlara ait mühimmatla birlikte bulunmuş olması ve diğer tüm deliller göz önünde bulundurulduğunda, ilgili kişilerin güvenlik güçleri ile girdikleri silahlı çatışmada ve meşru müdafaa şartları altında öldürüldüklerine dair güçlü bir kanaat olduğundan bahsetmektedir¹¹⁸.

*Yaşam hakkına yapılan müdahalenin Anayasaya uygun kabul edilebilmesi için sağlanması gereken son ölçüt, müdahalenin Anayasanın 13. maddesi anlamında ölçülülük ilkesine aykırı olmaması gereğidir. Ölçülülük ilkesi üç alt ilkeden oluşmaktadır: Elverişlilik, gereklilik ve orantılılık. Elverişlilik ilkesi öngörülen sınırlamanın ulaşılmak istenen amacı gerçekleştirmeye elverişli olmasını; gereklilik ilkesi ulaşılmak istenen amaç bakımından sınırlamanın zorunlu olmasını, bir başka ifadeyle aynı amaca daha hafif bir sınırlama ile ulaşılmamasının mümkün olmamasını; orantılılık ilkesi ise hakka getirilen sınırlama ile ulaşılmak istenen amaç arasında makul bir dengenin gözetilmesi gerekliliğini ifade etmektedir. Güç kullanımı sonucu meydana gelen ölüm olaylarında ölçülülük incelemesi yapılırken ölüm olayının Anayasa'nın 17. maddesinin dördüncü fıkrası anlamında zorunlu durumlarda meydana gelip gelmediğinin de dikkate alınması gerekir. Anayasanın 17. maddesinin dördüncü fıkrasında geçen "zorunlu durumlarda" ibaresi Anayasanın 13. maddesindeki ölçülülüğe ilişkin kriterlerin daha katı yorumlanması ve ölümcül güce başvurunun son çare olması gerektiğine işaret etmektedir. Dolayısıyla yaşam hakkı söz konusu olduğunda ölçülülük kriteri diğer haklarda yapılan incelemeye nazaran daha sert bir teste tabi tutulmalıdır. Bir başka deyişle devlet görevlilerinin *ölümle neticelenen güç kullanımlarının somut olayın şartlarında ortaya çıkan tehlikeyi bertaraf etmek için orantılı ve gerçekleştirilmek istenen meşru amaca ulaşmak için mutlak zorunlu olduğu* ortaya konulmalıdır¹¹⁹.*

Karara göre; güvenlik güçlerinin ölümcül güç kullanmasının yaşam hakkını ihlal etmemesi için müdahale kanuna dayanmalı; Anayasanın 17. maddesinde sayılan istisnai haller karşısında kullanılmış olmalı ve ölçülü -elverişli, gerekli, orantılı- olmalıdır. Bu çerçevede Mahkeme somut olayı değerlendirdiğinde *öldürmeme yükümlüğünün ihlal edilmediği* sonucuna varılmıştır.

Mahkemeye göre, devletin "öz yönetim" ilan edilen bölgelerde yaşayan vatandaşlarının yaşam hakkı başta olmak üzere temel hak ve hürriyetlerini PKK terör örgütünün eylemlerine karşı koruma yönünde pozitif bir yükümlülüğü daha

¹¹⁸ AYM, Gazal Kolanç ve Diğerleri, § 341.

¹¹⁹ AYM, Gazal Kolanç ve Diğerleri, § 341.

bulunmaktadır. Esasen toprak bütünlüğünü ve vatandaşlarının yaşamlarını korumanın devletin temel varlık nedenlerinden biri olduğu izahtan varestedir. Somut başvurudaki gibi silahlı ayaklanma ve devletin topraklarından bir kısmını işgal etme girişiminde bulunulduğu bir olayda kamu otoritesinin geri çekilme veya eylemden kaçma gibi bir zorunluluğu olduğu kabul edilemez. Böyle bir durum eldeki bütün imkânlarla harekete geçerek mevcut silahlı ayaklanmayı hukuka uygun bir şekilde bastırmak için eylemde bulunmayı gerektirir. Eylemde bulunulmaması halinde, devletin vatandaşlarının temel hak ve özgürlüklerini koruma yükümlülüğünün ihlal edilmesi anlamına gelebilecektir. Dolayısıyla somut başvuruya konu vahim terör olaylarının önlenmesi ve ayaklanmanın bastırılması için ölümcül güç kullanılmasının elverişli bir yol olmadığı söylenemeyeceğini belirten Mahkeme, Cizre'de silahlı ayaklanmanın bastırılması meşru amacıyla yürütülen güvenlik operasyonunun somut olayın koşullarında mutlak zorunluluk ve orantılılık ilkelerine uygun olarak ve can kayıplarının en aza indirilmesi için gerekli özen gösterilerek planlandığı sonucuna varmıştır¹²⁰.

Sonuç olarak, yukarıda görüldüğü üzere, Mahkemenin öldürmeme yükümlülüğünün ihlal edilmediği sonucuna varmasının gerekçeleri, Mahkemenin kararda yer alan ve daha önceki kararlarına atıfla yaşam hakkına ve ihlaline ilişkin yaptığı açıklamalarına

¹²⁰ AYM, Gazal Kolanç ve Diğerleri, § 344-356; "350. Normalde kamu görevlilerinin güç kullanımı sonucunda meydana gelen ölüm olaylarında yaşam hakkının ihlal edildiği iddia edildiğinde Anayasa Mahkemesince incelenecek husus, operasyonun ölümcül güce başvurmayı ve böylece muhtemel ölümleri en aza indirecek şekilde planlanıp planlanmadığıdır. Yukarıdaki paragraflarda özetlendiği şekilde güvenlik güçleri, sivillerin bulunması muhtemel yerleşim merkezlerinde bunları kalkan olarak kullanmak isteyen terörist unsurların ağır silahlarla gerçekleştirdikleri saldırılara karşı uzun süreli bir operasyon yürütmektedir. Dolayısıyla olayların vahameti ve karmaşık yapısı nedeniyle operasyon planlamasının değerlendirilmesi Anayasa Mahkemesinin uzmanlığının ötesinde askerî ve teknik bilgiler gerektirmektedir. Böyle bir ortamda kamu makamlarının durum üstündeki hâkimiyetleri de son derece sınırlıdır ve tüm bu nedenlerle operasyonda kullanılacak araç ve yöntemleri seçme konusunda takdir hakları bulunduğu kuşkusuzdur... 365. Bütün bu delillere göre PKK terör örgütü adına güvenlik güçlerine karşı silahlı faaliyet yürüten başvuru yakınları, "özerklik" ilanını takip eden yaklaşık altı aylık sürede Cizre ilçesinin birçok farklı noktasında silahlı terör eylemleri gerçekleştirmelerinin ardından girişleri barikat ve hendeklerle kapatılmış olan, üzerinde çok sayıda tuzaklanmış el yapımı patlayıcı madde ve el bombası bulunan, yoğun çatışmaların devam ettiği Niran Sokak'taki C-3185 numaralı binaya gelmiştir. B.K., M.B., Yasemin Çıkmaz, Serdar Özbek, Asya Yüksel ve Mehmet Tunç'un bulunduğu binadan güvenlik güçlerine otomatik tüfeklerle ateş açılmıştır. Somut olayın açıklanan koşulları altında güvenlik güçlerinin kendilerinin ve başkalarının hayatlarını koruma, silahlı ayaklanmayı bastırma meşru amaçlarına daha hafif bir sınırlama ile ulaşmalarının mümkün olmadığı ve ölümcül güç kullanmalarının mutlak zorunlu olduğu kanaatine varılmıştır." AYM, Gazal Kolanç ve Diğerleri, § 350.

uygundur. Güvenlik güçlerinin ölümcül güç kullanması, somut olay bakımından Anayasanın 13. ve 17. maddelerinde belirtilen ilkelere uygundur.

2. Tochukwu Gamaliah Ogu Başvurusu¹²¹

Yaşamını kaybeden kişinin kardeşi tarafından yapılan başvuru; polis karakolunda tutulan kişinin kolluk görevlisince öldürülmesi ve olaya ilişkin olarak etkili ceza soruşturması yürütülmemesi nedeniyle yaşam hakkının, ölümlü sonuçlanan şiddetin ırk temelli ayrımcılık saikiyle gerçekleştirilmesi nedeniyle yaşam hakkıyla bağlantılı olarak ayrımcılık yasağının ihlal edildiği iddialarına ilişkindir.

Başvuruda var olan bilgi ve belgelere göre olay aşağıdaki şekilde gerçekleşmiştir. Beyoğlu İlçe Emniyet Müdürlüğü Asayiş Şube Amirliğinde görevli dört polis memuru 20.08.2007 tarihinde Tarlabası mevki Sakızağacı Caddesi'nde ekip hâlinde görevlerini ifa ederken bir taksi durağının önünde hareketlerinden şüphelendikleri iki kişi görmüştür. Memurların anlatımlarına göre bu kişiler kendilerini görünce tedirgin olup şüpheli davranışlar sergilemiştir. Ardından bunlardan birinin küçük muhafaza torbası içinde bulunan eşyayı gizlemek için cebine koyduğu sırada bunun fark edilip üst araması yapılması neticesinde uyuşturucu madde bulunmuştur. Diğer kişinin üst aramasında ise suça konu eşyaya rastlanmamıştır. Aramaların tamamlanmasının ardından bu kişiler, haber verilmesiyle gelen ekibin yardımıyla Amirliğe götürülmüştür. Cebinde uyuşturucu madde buldukları F. Okey şüphelilerin müdafileriyle görüşme yaptıkları bir odaya, diğer kişi ise farklı bir odaya alınmıştır. F. Okey, görüşme odasına alındıktan bir süre sonra ekip amir vekili olarak görev yapan kişinin tabancasından çıkan merminin vücuduna isabet etmesi sonucu hayatını kaybetmiştir¹²².

Anayasa Mahkemesi, değerlendirmesini yaparken öncelikle olay ve olguların hukuki tavsifini kendisinin takdir edeceğini dolayısıyla bu konuda başvuru tarafından yapılan nitelendirme ile bağlı olmadığını belirtmiştir. Başvuru tarafından ileri sürülen olay ve olguların hukuki nitelendirilmesi, başka bir anlatımla başvurunun hangi hak veya özgürlük kapsamında inceleneceği mahkemece re'sen tespit edilecektir¹²³. Mahkeme başvuruda, devletin yaşam hakkı kapsamındaki öldürmeme ve olay sonrasına ilişkin etkili ceza soruşturması yürütülmesi yükümlülükleri inceleneceğini ifade etmiştir¹²⁴.

¹²¹ AYM, Tochukwu Gamaliah Ogu, 2018/6183, 13.01.2021.

¹²² AYM, Tochukwu Gamaliah Ogu, § 7-11.

¹²³ AYM, Tochukwu Gamaliah Ogu, § 120.

¹²⁴ AYM, Tochukwu Gamaliah Ogu, § 123.

Mahkeme, kamusal yetkiyle güç kullanılması sonucu gerçekleşen ölümlerin veya ölümcül yaralanmaların devletin yaşam hakkına ilişkin negatif yükümlülüğü kapsamında değerlendirilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Mahkemeye göre bu yükümlülük hem kasıtlı biçimde hem de kasıt olmaksızın ölümle sonuçlanan veya sonuçlanabilecek güç kullanımını kapsamaktadır¹²⁵.

Yukarıda yer alan *Gazal Kolanç ve Diğerleri* kararında, öldürme fiilinin devlet görevlileri tarafından gerçekleştirildiği durumlarda, yaşam hakkına yapılan müdahalenin Anayasa'ya uygun olup olmadığını belirlemek için dikkate alınacak ölçütler ayrıntılı biçimde yer almaktaydı. Söz konusu ölçütlere ilişkin bu başvuruda yapılan bazı değerlendirmeler ise aşağıdaki gibidir:

"147. Anayasa'da yaşam hakkına güç kullanmak suretiyle yapılacak müdahalelere ilişkin yer alan yukarıdaki hükümler ve Anayasa Mahkemesinin bu konuda daha önce vermiş olduğu kararlar birlikte değerlendirildiğinde kolluk kuvvetlerinin ancak Anayasa'da belirtilen amaçlara ulaşmak adına, başka bir çarenin kalmadığı zorunlu durumlarda ve -güç kullanarak ulaşmak istenen amaç ile karşı karşıya kalınan güce nispeten- orantılı bir biçimde güç kullanabilmelerine izin verildiği söylenebilecektir (Cemil Danışman, § 50; Nesrin Demir ve diğerleri, B. No: 2013/5785, 29/9/2016, § 113).

148. Öldürücü güç, Anayasa'da belirtilen hâllerde ve başka şekilde müdahale olanağı kalmaması sonucu son çare olarak kullanılmalıdır. Bu nedenle yaşam hakkının dokunulmaz niteliği de dikkate alınarak ölümle sonuçlanabilecek bir güç kullanımı söz konusu olduğunda zorunluluğu ve orantılılığı Anayasa Mahkemesi tarafından çok sıkı şekilde denetlenmelidir (Nesrin Demir ve diğerleri, § 107).

149. Bunun yanında kolluk görevlilerinin doğrudan silah kullanımı sonucu meydana gelen olaylarda güç kullanımının Anayasa'nın 17. maddesine göre başka çarenin kalmadığı zorunlu bir durumda ve orantılı bir şekilde gerçekleştiğinin soruşturma makamlarınca resen ortaya konması gerekmektedir (Turan Uytun ve Kevzer Uytun, § 73)."

Somut olayda, yetkili merciler tarafından öldürmenin Anayasa'nın 17. maddesinde belirtilen meşru amaçlarla gerçekleştirildiğinin tespit edilmediği, bilakis kaçma girişimini engelleme ya da meşru savunma ve bu savunmada sınırın aşılması gibi durumların söz konusu olmadığına açıklandığı Mahkemece ifade edilmiştir. Bireysel başvuru öncesi soruşturma ve kovuşturma aşamalarında yetkili mercilerce tartışılan ve bu konuda bir görevsizlik kararına konu olan bir husus, kolluk görevlisinin ceza sorumluluğunun derecesidir. Olay, 5237 sayılı Kanun'da bilinçli ya da bilinçsiz olmak üzere taksir, olası veya doğrudan olmak üzere kasıt şeklinde tanımlanan sorumluluk

¹²⁵ AYM, Toçukwu Gamaliah Ogu, § 145.

derecelerinin tamamının gündeme geldiği bir olaydır. Ancak Mahkeme kendisi açısından önemli olanın, devletin bir görevlisinin başvurusunun yakınının ölümüne sebebiyet vermesi olduğunu ifade etmektedir. Anayasa Mahkemesinin görevi sorumluluk derecesini tayin etmek olmayıp devletin Anayasadan ve Sözleşmeden doğan sorumluluğunu belirlemek olduğundan, Mahkeme tarafından yaşam hakkının öldürmemeye ilişkin negatif yükümlülük boyutu bakımından karar verilmesinin önünde herhangi bir engel bulunmadığı belirtilmiştir¹²⁶.

Sonuç olarak, kamu gücünün kontrolü altında tutulan bir kişinin devletin bir görevlisi tarafından öldürüldüğü olayda devletin yaşam hakkı kapsamındaki öldürmemeye ilişkin negatif yükümlülüğünün ihlal edildiği kanaatine varılmıştır¹²⁷.

3. Kararların Değerlendirilmesi

Gazal Kolanç ve Diğerleri başvurusunda yapılan değerlendirmeler sonucunda, Mahkeme tarafından güvenlik güçlerinin ölümcül güç kullanmasının hukuka uygun olduğuna ve bu sebeple olayda yaşam hakkının negatif yükümlülüğü boyutuyla herhangi bir ihlal bulunmadığına hükmedilmiştir¹²⁸.

Mahkemede bulunan verilerden ve yapılan değerlendirmelerde, ölüm sonucunun devletin güvenlik görevlilerinin güç kullanımı sonucu gerçekleştiği açıktır. Güç kullanımının Anayasal hükümlere uygun olup olmadığı ve yaşam hakkına müdahale yasağının, yani öldürmeme yükümlülüğünün istisnası sayılan hallerde gerçekleşip gerçekleşmediği inceleyen Mahkeme, kanuna dayanarak gerçekleşen güç kullanımı bakımından, ilgili kişilerin güvenlik güçleri ile girdikleri silahlı çatışmada ve meşru müdafaa şartları altında öldürüldüklerine dair güçlü bir kanaat olduğundan bahsetmektedir. Kanaatin dayanağı; cesetlerinin yoğun terör saldırılarının ve silahlı çatışmaların yaşandığı, girişleri terör örgütü mensuplarınca hendek ve barikatlarla kapatılan, patlayıcılarla tuzaklanan bir alanda otomatik silahlar ve bunlara ait mühimmatla birlikte bulunmuş olması ve diğer tüm delillerdir. Bu değerlendirme sonucunda varılan kanaatin ciddiliğinin tartışılabilir nitelikte olduğu söylenebilir. Zira her ne kadar birtakım delillerin kanaati güçlendirdiği ifade edilse ve dosya kapsamında ölenin örgüt üyesi olduğu bir gizli tanık ifadesi ile yer alsaydı da kanıtlanmış bir durum söz konusu değildir. Yaşam hakkının önemi ve en temel hak oluşu dikkate

¹²⁶ AYM, Toçukwu Gamaliah Ogu, § 179.

¹²⁷ AYM, Toçukwu Gamaliah Ogu, § 181.

¹²⁸ Sadece yaşam hakkının değil; etkili soruşturma yapma yükümlülüğünün, kişi hürriyeti ve güvenliği hakkının, kötü muamele yasağının, özel hayata ve aile hayatına saygı hakkı ile din ve vicdan özgürlüğünün ihlal edildiği iddiasına dayanan başvuru kapsamında, çalışma konusuyla sınırlı olarak yaşam hakkının ihlal edildiği iddiası ve buna yönelik kararı ele alınmaktadır.

alındığında gerçekliği konusunda şüphe olmayan bilgi ve belgelerle hareket edilmesi gerekir.

Güç kullanımının ölçülü olup olmadığı bakımından; mahkeme haklı olarak terör olaylarının önlenmesi ve ayaklanmanın bastırılması için ölümcül güç kullanılmasının elverişli bir yol olduğunu belirtmektedir. Cizre'de silahlı ayaklanmanın bastırılması meşru amacıyla yürütülen güvenlik operasyonunun somut olayın koşullarında mutlak zorunluluk ve orantılılık ilkelerine uygun olarak ve can kayıplarının en aza indirilmesi için gerekli özen gösterilerek planlandığı sonucuna varılmıştır. Terör örgütünün şehir savaşı stratejisi kapsamında gerçekleştirdiği yaygın terör olayları ayaklanma olarak nitelendirilmektedir. Burada o an gerçekleşen bir ayaklanmanın bastırılması amacı ile genel zamana yayılmış bir ayaklanmanın bastırılması arasında ölçülülük bakımından farklı değerlendirme yapılması gündeme gelebilir. O an gerçekleşen bir ayaklanmanın bastırılması için güvenlik güçlerinin ölümcül güç kullanması ölçülü olmakla birlikte; genel zamana yayılmış bir ayaklanmanın bastırılmasında ilgili kişilerin ele geçirilmesi bakımından kullanılacak gücün ölümcül olması farklı değerlendirilmelidir. Somut olay bakımından söz konusu çatışma bölgesinde terör örgütü saldırılarının devam ettiği, 66 güvenlik görevlisinin şehit olduğu ve 428 güvenlik görevlisinin yaralandığı bilgisi dikkate alındığında, güvenlik güçlerinin ölümcül güç kullanımının ölçülü olduğu değerlendirilmesi yerindedir.

Tochukwu Gamaliah Ogu başvurusunda yapılan değerlendirmeler sonucunda, Mahkeme tarafından güvenlik güçlerinin ölümcül güç kullanmasının hukuka aykırı olduğuna ve bu sebeple olayda yaşam hakkının negatif yükümlülüğü boyutuyla ihlal edilmiş olduğuna hükmedilmiştir.

Yapılan değerlendirmelerde polis gözetiminde bulunan kişinin ölümünün Anayasal hükümlere uygun olmadığı; güvenlik güçlerinin haksız biçimde ölümcül güç kullandığı kanaatine varılmıştır. Sadece Anayasada sayılan istisnai hallerde güvenlik güçlerinin ölümcül güç kullanması hukuka aykırı olmayacaktır. Ancak olayda meşru müdafaa hali, yakalama ve tutuklama kararlarının yerine getirilmesi, bir tutuklu veya hükümlünün kaçmasının önlenmesi, bir ayaklanma veya isyanın bastırılması ya da olağanüstü hal söz konusu değildir. Dosyada yer alan delillerden polis gözetiminde bulunan kişinin güvenlik güçlerine saldırması ya da kaçmaya çalışması gibi bir durumun söz konusu olmadığı anlaşılmaktadır. Ölen kişi, amirliğe getirildikten sonra üst araması yapılmış ve görüşme odasına alınmıştır. Bir süre sonra odaya gelen güvenlik görevlisiyle birlikte odada bulunmuş ve bu esnada ekip amir vekili olarak görev yapan kişinin tabancasından çıkan merminin vücuduna isabet etmesi sonucu hayatını kaybetmiştir.

Kararda yer alan bilgilerden ölenin öldürülmeme hakkının ihlal edildiği açıkça anlaşılmaktadır. Dolayısıyla Mahkeme haklı biçimde, güvenlik görevlisinin hukuka aykırı biçimde gerçekleştirdiği silah kullanma eyleminin bir suç teşkil ettiği ve burada suçun manevi unsurunun önem arz etmediğini ifade etmektedir.

SONUÇ

Anayasal düzenlemeler doğrultusunda, temel hak ve özgürlüklerin kamu gücü tarafından ihlal edildiği iddiasıyla Anayasa Mahkemesi'ne yapılabilen bireysel başvuru, bir temel hak ve özgürlük olan hak arama özgürlüğü bağlamında bir hukuki çaredir. Kamu gücü kullanılarak gerçekleştirilen idari faaliyetler; idari işlemler ve icrai ya da ihmali idari eylemler sebebiyle devletin bütün organlarına karşı, bir temel hak ve özgürlüğü ihlal ettiği iddiasıyla yapılabilen bir başvurudur. Ulusal hukukumuzda mevcut son hak arama yoludur; öncesinde kanun yollarının tüketilmiş olması gerekmektedir.

Anayasamızın 2. maddesinde yer alan Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin bir hukuk devleti olma niteliğinden kaynaklanan temel hak ve özgürlüklerin sağlanması ve korunması zorunluluğu karşısında idare hukuku büyük bir sorumluluk altındadır. Kamu gücü kullanan Devlet ve diğer kamu tüzel kişileri, tüm organizasyonlarıyla hukuka uygun biçimde var olmak ve temel hak ve özgürlükleri ihlal etmeden faaliyetlerini yürütmekle yükümlüdür.

Kanaatimizce bu yükümlülük, kamu gücünün faaliyetleri sonucu temel hak ve özgürlükleri ihlal edilmesi durumunda Anayasa Mahkemesine başvurabilme imkânı tanınmasının dayanağıdır. Bu nedenle idare hukukuyla oldukça bağlantılıdır. Hem idarenin faaliyetleri karşısında gidilen bir yol olması hem de verilen kararlar sonucunda idarenin sorumluluğunu gerektirmesi yönüyle bakıldığında da idare hukukundan ayrı değerlendirilemeyecek bir hak arama yoludur.

İdari faaliyetin önemli bir kısmını oluşturan kamu hizmetleri yürütülürken kullanılan faaliyet araçları ile -idari işlem ve eylemler ile- kişilerin yaşam haklarının ihlal edilmesi söz konusu olabilmektedir. Yaşam hakkının ihlal edildiğine ilişkin yapılan bireysel başvurular kapsamında Anayasa Mahkemesinin ortaya koyduğu müdahale iddiaları incelendiğinde görüleceği üzere; güvenlik hizmetleri, sağlık hizmetleri, adalet hizmetleri gibi pek çok kamu hizmeti alanında yaşam hakkının ihlaline sebep olacak işlem ve eylemler söz konusudur. Ancak bunlardan en çok başvuruya dayanak olanın, devletin güvenlik hizmeti çerçevesinde idare adına faaliyetlerde bulunan güvenlik güçlerinin ölümcül güç kullanması olduğu görülmektedir. Bu müdahale iddiası ile

yapılan başvuruların yaklaşık %34'ünün yaşam hakkının kamu gücü tarafından ihlal edildiği hükmüyle sonuçlanmış olması, üzerine düşünülmesi gereken bir veridir. Her ne kadar yaşam hakkının usuli boyutuyla ihlal edildiği sonucu daha ağırlıklı olsa da, söz konusu veri ülkemizde güvenlik güçlerinin güç kullanımına ilişkin kanunda belirlenen sınırlara riayet edilmediği sonucuna bizleri götürmektedir.

Güvenlik güçlerinin ölümcül güç kullanması iddiası başvurular bazında bu ölçüde ağırlıklı olduğundan, başvurularda değerlendirmenin hangi ölçütlere göre yapıldığı ve ne tür kararlara varıldığı önem arz etmektedir. Bu müdahale iddiası, yaşamın korunması yükümlülüğünden ziyade öncelikle öldürmeme yükümlülüğü bakımından değerlendirilmesi gereken bir iddia olduğundan çalışma kapsamında kararların değerlendirilmesi negatif yükümlülük boyutuyla sınırlandırılmıştır.

Çalışmada ele alınan kararlardan biri terör eylemleriyle ilgili bir ölüm olayını, diğeri ise güvenlik güçlerinin gözetimi altında gerçekleşen bir ölüm olayını içermektedir. Mahkemenin yaptığı değerlendirmeler toplu biçimde değerlendirildiğinde; yaşam hakkının negatif yükümlülük boyutuyla ihlal edilip edilmediğinin tespit edilebilmesi için öncelikli olanın ölüm olayının güvenlik güçlerinin güç kullanımı sonucu gerçekleşmesi gerekmektedir. Bu belirlemenin ardından, güç kullanımının kanuna ve Anayasaya uygun olup olmadığının ve ölçülü olup olmadığının değerlendirilmesi gerekecektir. Tüm bu değerlendirmeler yapılırken somut delillerle dayanılması yaşam hakkının korunması bakımından önem arz etmektedir. Bu husus da devletin yaşam hakkını koruma yükümlülüğü kapsamındadır. Gazal Kolanç ve Diğerleri başvurusunda, birtakım delillerin oluşturduğu güçlü kanaatle bir hükme varılması, temel hak ve özgürlüklerin korunması sorumluluğu bakımından tereddüt oluşturan bir husustur. Ancak karara konu olayın toplumsal tehdit oluşturan bir terör olayından kaynaklı olması Mahkemenin değerlendirmesi bakımından anlaşılır kabul edilebilir. Tochukwu Gamaliah Ogu başvurusunda, devletin güvenlik güçlerinin ölümcül güç kullanması sonucunda öldürmeme yükümlülüğünü ihlal ettiği ise açık biçimde anlaşılmaktadır.

Sonuç olarak, güvenlik güçlerinin ölümcül güç kullanmasının yaşam hakkını ihlal etmemesi için müdahale öncelikle kanuna dayanmalıdır. İkinci olarak Anayasanın 17. maddesinde sayılan istisnai haller karşısında kullanılmış olmalıdır. Son olarak ölçülü -elverişli, gerekli, orantılı- olmalıdır. Bu ölçütlere uygun olan güç kullanımı ölümcül olsa da kamu gücü tarafından negatif yükümlülüğün ihlali anlamına gelmeyecektir.

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı

Bu çalışma bilimsel araştırma ve yayın etiği kurallarına uygun olarak hazırlanmıştır.

Yazarların Makaleye Olan Katkıları

Yazar 1'in makaleye katkısı %100'dür.

Destek Beyanı

Araştırmada herhangi bir kurumdan destek alınmamıştır.

Çıkar Beyanı

Bu çalışmada herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Statement Regarding Research and Publication Ethics

The study has been composed on the basis of the scientific research and the publication ethics rules.

Authors' Contributions

Author 1 has contributed %100 to the study.

Statement Regarding Financial Support

Author states no funding involved.

Statement Regarding Conflict of Interest

Author states no conflict of interest.

KAYNAKÇA

Akyılmaz B, Sezginer M ve Kaya C, *Türk İdare Hukuku* (18. Bası, Seçkin Yayınları 2024)

Akyılmaz B, Sezginer M ve Kaya C, *Türk İdari Yargılama Hukuku* (10. Bası, Seçkin Yayınları 2024)

Aydın Ö D, 'Türk Anayasa Yargısında Yeni Bir Mekanizma: Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru' (2011) 15(4) Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 121-170

Cengiz S, 'Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Işığında Yaşam Hakkı' (2011) (93) TBB Dergisi 383-404.

Çınar İ, 'Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin Yargı Yetkisi ve Mağdurluk Statüsü' in Musa Sağlam (ed), *Bireysel Başvuru İnceleme Usulü ve Kabul Edilebilirlik Kriterleri* (Anayasa Mahkemesi Yayınları 2013)

Doğru O, *Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuru Rehberi* (Legal Yayıncılık 2012)

Doğru O ve Nalbant A, *İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi Açıklama ve Önemli Kararlar*, Cilt 1 (Legal Yayıncılık 2012)

Ekinci H ve Sağlam M, *66 Soruda Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru* (Şen Matbaa 2012)

Erdal U ve Bakırcı H, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 3. Maddesi Uygulama El Kitabı* (OMCT El Kitapları Dizisi 2006)

Gören Z, 'Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuru' *Prof. Dr. M. Şakir Berki'ye Armağan*, (1996) 5(1-2) Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 299-340

Gözübüyük Ş, Gölcüklü F ve Saygılı A, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması* (12. Bası. Turhan Kitabevi 2019)

Göztepe E, 'Türkiye'de Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuru Hakkının (Anayasa Şikâyeti) 6216 Sayılı Kanun Kapsamında Değerlendirilmesi' (2011) 24(95) TBB Dergisi 13-40

—, *Türkiye'de Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuru Yolu (Anayasa Şikâyeti): Beklentiler ve Riskler* (SETA Yayınları 2012)

Harris D, O'Boyle M ve Warbrick C, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Hukuku*, (Mehveş Bingöllü Kılıcı ve Ulaş Karan (trs), *Yüksek Yargı Kurumlarının Avrupa Standartları Bakımından Rollerinin Güçlendirilmesi Ortak Projesi*, Şen Matbaa 2013)

İnceoğlu S, 'Anayasa ve İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi İlişkisi' in Sibel İnceoğlu (ed), *İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve Anayasa* (Seçkin Yayınları 2013)

—, *Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuru: Türkiye ve Latin Modelleri* (On İki Levha Yayıncılık 2017)

Karakaş I, 'Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Yaşam Hakkı: 'McCann'dan 'Kaya' ve Ötesine' *Prof. Dr. Kemal Oğuzman'a Armağan* (2002) (1) Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 58-71

Karan U, 'Yaşam Hakkı' in Sibel İnceoğlu (ed), *İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve Anayasa* (Seçkin Yayınları 2013)

Köküsarı İ ve Gedik Ö, *Türk Anayasa Yargısı* (Yetkin Yayınları 2024)

Melinghof R, 'Federal Almanya Cumhuriyeti'nde Anayasa Şikâyeti' (2009) 25(1) Anayasa Yargısı Dergisi 31-44

Nalbant A, 'Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Hukuku ve Anayasal Bireysel Başvuru' in Ahmet Taşkın (ed), *AİHM ve Türkiye-II* (Türkiye Adalet Akademisi Yayınları 2010)

Russell H, *The Use of Force and Article 2 of the ECHR in Light of European Conflicts* (Bloomsbury 2017)

Sağlam F ve Kanadoğlu K, *Anayasa Yargısı Ders Notları* (On İki Levha Yayınları 2024)

Seçkin M B, 'Anayasa Mahkemesinin Bireysel Başvuru Kararları Işığında, Yaşam Hakkından Kaynaklanan Kamu Gücü İhlallerinin Değerlendirilmesi' (2016) (2) Ankara Barosu Dergisi 419-439

Şirin T, *Türkiye'de Anayasa Şikâyeti (Bireysel Başvuru)* (On İki Levha Yayıncılık 2013)

—, *Anayasa Mahkemesi Kararları Işığında Bireysel Başvuru Hakkı* (On İki Levha Yayıncılık 2015)

Tanrıkulu S, 'İHAM Kararlarında ve Türk Hukukunda Yaşam Hakkı' (2006) (66) TBB Dergisi 51-94.

Thompson K ve Giffard C, *İnsan Hakları İhlali Olarak Öldürmenin Rapor Edilmesi* (Yahya Berman ve Erdem Akter (trs) Buluş Yayıncılık 2006)

Turabi S, *Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Rehberi* (Seçkin Yayınları 2013)

Uzun C D, *Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Yolu (Anayasa Şikâyeti): Beklentiler ve Riskler* (SETA Yayınları 2012)

Ülgen Ö, 'Fransız Anayasa Yargısında Yeni Dönem: Öncelikli Anayasallık Sorunu' (2015) 1(2014-1) Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 591-620